

Svampejagten

Svampejagten

af Jacob Heilmann-Clausen, Thomas Læssøe,
Jens H. Petersen & Jan Vesterholt

© Danmarks svampeatlas, 2009

Layout og foto (hvor ingen anden er nævnt)
Jens H. Petersen/Low Budget Publishing

Tryk Narayana Press, Gylling

Udgivet af Danmarks svampeatlas i samarbejde med
Foreningen til Svampekundskabens Fremme,
www.svampe.dk

Svampejagten kan rekvireres via
www.svampeatlas.dk

ISBN: 87-984481-9-6

Svampejagten

Danmarks svampeatlas indleder hermed Svampejagten på 50 karakteristiske danske svampe. Hvor findes de? Hvornår findes de? Hvor almindelige er de? Disse spørgsmål kan du være med til at besvare, du skal blot gå ud og finde arterne og derefter registrere dem på vores hjemmeside www.svampeatlas.dk. I dette hæfte finder du beskrivelser og billeder af alle arterne. På vores hjemmeside kan du finde flere billeder og links til mere viden om svampe.

Hvordan gør du?

Når du har fundet en eller flere af Svampejagtens arter, går du ind på www.svampeatlas.dk og klikker på linket „Svampejagten“. Her opretter du dig som bruger, finder ved hjælp af kortet den lokalitet du har besøgt, og afmærker de arter du har set. Så enkelt er det! Bagefter kan du se dit fund som en prik på kortene over de 50 arters udbredelse.

Hvorfor netop disse 50 arter?

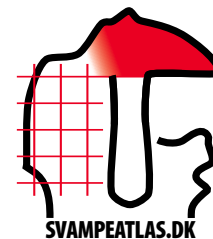
Svampejagtens 50 arter er først og fremmest svampe der er lette at kende. Det er samtidig arter som vi forventer vil udvise meget forskellige udbredelsesmønstre i Danmark, men for hvilke vi hidtil har manglet data der efterviser dette. Vi har også forsøgt at vælge arterne sådan at der er svampe at registrere fra alle danske naturtyper. Endelig er der mange af arterne der har gode historier knyttet til sig, f.eks. klidhatten der blev brugt til at spore radioaktiviteten fra Tjernoby, slørhatten der farver uldgarnet røde, kæmpestøvbolden på størrelse med en basketball eller herkules-kæmpekølle der vokser op fra musegange.

I Danmark findes der over 6000 svampearter, og du kan på en almindelig svampeetur let finde mange hundrede forskellige svampe. Du kan derfor ikke bruge dette hæfte med kun 50 arter som erstatning for en god svampebog der kan guide dig rundt i svampenes forunderlige verden.

Danmarks Svampeatlas

Svampejagten er en del af projektet „Danmarks Svampeatlas“ der går ud på at kortlægge alle Danmarks lamelsvampe, rørhatte, poresvampe, barksvampe, kølesvampe, bævresvampe m.m. – en mægtig svampegruppe med over 2600 arter, hvoraf mange kun kan kendes af eksperter. Projektet skal give os ny indsigt i svampenes mangeartede verden og forbedre muligheden for at der kan tages hensyn til svampene i planlægning og naturforvaltning. Projektet støttes af Aage V. Jensens Naturfond og udføres af Statens Naturhistoriske Museum i samarbejde med Biologisk Institut, Københavns Universitet, Foreningen til Svampekundskabens Fremme og MycoKey.

Hvis du har mod på at registrere andre arter end de 50 som er inkluderet i Svampejagten, kan du også gøre dette via www.svampeatlas.dk. Her kan du oprette dig som bruger og søge hjælp til din svampebestemmelse, f.eks. ved at uploade fotos af svampene eller ved at bruge de mange online fotos og bestemmelsesnøgler projektet stiller til rådighed. Du skal dog være forberedt på at mange indrapporteringer skal gennemgå en formel godkendelsesprocedure.

Vi ønsker alle en god svampeetur!

Jan Vesterholt, Jacob Heilmann-Clausen, Thomas Læssøe
& Jens H. Petersen
www.svampeatlas.dk

Foto Jens H. Petersen

Rød fluesvamp (*Amanita muscaria*)

Stor hatsvamp med rød hat med løse hvide flager, hvide lameller og ring på stokken.

BESKRIVELSE: Hatten er 5-18 cm bred, først kugleformet, derefter hvælvet og til sidst helt flad, glat, fedtet, rød, nogle gange falmende til orange eller gul med alderen, besat med små, løstsiddende, hvide flager, der er rester af et fællessvøb. Lamellerne er fri (ikke fastvoksede til stokken), tætsiddende, hvide, også med alderen. Stokken er 8-20 cm lang og 1-2,5 cm tyk, cylindrisk, fint melet til fnugget, hvid, nederst med en op til 5 cm bred knold, der er besat med skælkranse, på den øverste del af stokken med en hvid, hudagtig ring der hos unge eksemplarer dækker for lamellerne. Kødet er trævlet og hvidt, men lige under hathuden er det orange. Lugt ubetydelig.

FOREKOMST: Almindelig i løv- og nåleskove, både på tør og fugtig jordbund, sommer til efterår. Den findes især på mager jordbund under birk eller i nåleskove, men kan også findes i haver og løvskove på morbund.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Den røde hat med de løse, hvide flager, de hvide lameller og den høje stok med en hudagtig ring sikrer at rød fluesvamp ikke kan forveksles med andre svampe. Mange skørhatte har de samme røde og hvide farver, men de har ingen flager på hatten og ingen ring på stokken.

Rød fluesvamp er giftig, men alligevel er den nok den vildtvoksende svampeart der er kendt af flest danskere. Fordi den er så dekorativ og iøjnefaldende, har den givet inspiration både til juledekorationer, børnebøger og meget andet.

Myter sætter vikingernes bersærkerang i forbindelse med indtagelse af rød fluesvamp, men dette er kun en sjov vandrehistorie. Det er derimod veldokumenteret at Korjakkerne i det nordøstlige Sibirien brugte rød fluesvamp til at fremkalde den rus. Da de berusende stoffer udskilles i urinen, brugte man endda at drikke de berusede urin for selv at blive beruset. Desværre indeholder rød fluesvamp en bred palet af både berusende og meget giftige stoffer i en ganske uforudsigelig blanding, og svampen er derfor helt uegnet til brug ved festlige lejligheder.

Foto Jens H. Petersen

Grøn fluesvamp (*Amanita phalloides*)

Stor hatsvamp med grønlig, silkefibret hat, hvide lameller, ring og en hvid pose nederst på stokken.

BESKRIVELSE: Hatten er 3-12 cm bred, først ægformet, derefter hvælvet og til sidst helt flad, glat, fedtet, fint radiært silkefibret, gulgrøn til olivengrøn, sjældent hvidlig eller grålig, nogle gange med løse, hvide, hudagtige flager. Lamellerne er fri (ikke fastvoksede til stokken), tætsiddende, hvide, også med alderen. Stokken er 4-15 cm lang og 1-2 cm tyk, cylindrisk eller kølletagtigt udvidet nedefter, fint tværbæltet, hvidlig til lyst gulgrøn, nederst med en løgformet, op til 4,5 cm bred knold med en opstående pose der er rester af et fællessvøb; på den øverste del af stokken ses en hvid, hudagtig ring, der hos helt unge eksemplarer dækker for lamellerne. Kødet er trævlet og hvidt. Lugten bliver vammelt sirupsagtig med alderen.

FOREKOMST: Almindelig under løvtræer, især under bøg og eg i skove og parker, fra sommer til efterår. Den findes især på lidt rigere jordbund på Øerne og i Østjylland, men kan også findes på mere mager jordbund i Midt- og Vestjylland. I perioder kan den være en af bøgeskovens mest almindelige svampe.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Med sin silkefibrede, grønlig hat, de hvide lameller, den hudagtige ring og posen nederst på stokken er grøn fluesvamp let at kende. Blege eksemplarer kan forveksles med andre hvide fluesvampe. Grønne skørhatte adskiller sig ved at de hverken har flager på hatten, pose ved stokbasis eller ring på stokken.

Grøn fluesvamp er meget giftig og forårsager fatale skader på lever og nyrer. Den har ansvaret for flere forgiftninger med dødelig udgang end nogen anden svampeart i Europa. En stor del af de forgiftningstilfælde der har været i Danmark, skyldes at personer af sydøstasiatisk oprindelse har ment at den lignede en eftertragtet spisesvamp de kendte fra Sydøstasien (se under høj posesvamp, side 17).

Foto Jens H. Petersen

Spanskgrøn skørhat (*Russula virescens*)

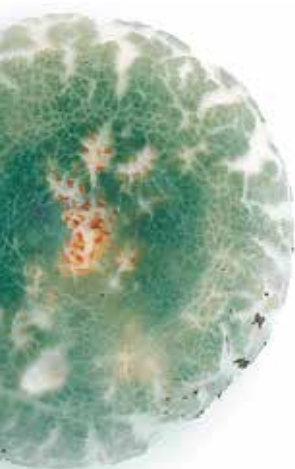
Meget fastkødet lamelsvamp med ikke-trævlet stokkød og en grøn hat der krakelerer i en mosaik af små felter.

BESKRIVELSE: Hatten er 3-10 cm bred, først kugle- eller halvkugleformet, senere hvælvet, til sidst flad eller med lidt nedtrykt midte, tør, allerførst glat, men meget hurtigt krakelerende i en mosaik af små, matte, grønne til grågrønne felter på en hvidlig baggrund, felter mest tætsiddende og først sent krakelerende på midten af hatten. Lamellerne er smalt fastvoksede til stokken, ret tætsiddende og hvide til lyst creme. Stokken er 4-7 cm lang og 1-4 cm tyk, cylindrisk til tønneformet eller uregelmæssig, glat eller fint rynket, hvid eller med grågrønne strejf. Kødet meget fast, ikke længdefibret i stokken. Lugten ubetydelig, og smagen er mild.

FOREKOMST: Spanskgrøn skørhat vokser på tør jordbund i løvskove, især under bøg. Den findes hist og her, især på Øerne og i Østjylland. Den er fremme om sommeren og i det tidlige efterår, og selv i varme, tørre og næsten svampetomme perioder om sommeren kan man finde spanskgrøn skørhat.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Se under Quélets skørhat (side 5) hvordan man kender en skørhat. Selv om der findes mange grønne skørhatte, kan spanskgrøn skørhat let kendes på den udpræget krakelerende hatoverflade og det meget faste kød. I tørkeperioder kan også andre skørhatte få en hatoverflade der krakelerer, men de vil typisk ikke krakelere på den samme måde eller have den samme grågrønne farve. Spanskgrøn skørhat er en udmærket spisesvamp efter tilberedning.

Sporefældningens farve er en vigtig karakter når man skal bestemme skørhatte. Den ses bedst hvis man lægger en hat, eller et stykke af en hat, med lamellerne nedad på et fladt underlag. Efter nogle timer – eller den næste dag – vil der være fældet så mange sporer at man kan se deres farve. Hos spanskgrøn skørhat er sporefældningen næsten hvid, men hos andre skørhatte kan den være creme, gul eller næsten orange.

hatoverside

Foto Jan Vesterholt

Quélets skørhat (*Russula queletii*)

Lamelsvamp med skørt, ikke-trævlet stokkød, vinrødlige farver på både hat og stok, stikkelsbæragtig lugt og skarp smag; under gran.

BESKRIVELSE: Hatten er 3-8 cm bred, først hvælvet, siden flad og med lidt nedtrykt midte, glat, men radiært furet i randen, klæbrig, med en blanding af vinrøde og lyst olivengrønne farver, som regel mørkest på midten. Lamellerne er smalt fastvoksede til stokken, ret tætsiddende og cremefarvede. Stokken er 3-8 cm lang og 1-2,5 cm tyk, cylindrisk eller lidt tykkere nedefter, fint rynket-året, tør, lyst, men tydeligt rød. Kødt skørt, ikke længdefibret i stokken. Lugt stikkelsbæragtig. Smag skarp.

FOREKOMST: Quélets skørhat danner svamperod (mykorrhiza) med gran, især på lidt bedre jordbund. Den er ret almindelig fra sommer til efterår, men ikke i de dele af landet hvor jordbunden er for mager.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Skørhatte og mælkehatte kendes fra andre større hatsvampe på at stokkødet er utrævlet, og som regel er det også skørt. Mælkehatte kendes fra skørhatte på at have mælkesaft der pibler ud hvis man brækker lamellerne hos friske eksemplarer. Der findes mere end 100 forskellige skørhatte i Danmark, og de kan være vanskelige at kende fra hinanden. Quélets skørhat er genkendelig på at vokse under gran, have skarp smag og vinrøde farver på både hat og stok. Den svage, stikkelsbæragtige lugt er også karakteristisk. Lignende skørhatte kan findes under fyr, men de er typisk kraftigere og uden stikkelsbærlugt. Der findes også skørhatte der afviger ved at have hvid stok, mild smag eller mere postkasserøde farver.

Quélets skørhat danner svamperod (mykorrhiza) med gran og kan ikke vokse med andre træpartnere. Den er derfor med sikkerhed først kommet til Danmark for godt 200 år siden hvor indplantningen af rødgran begyndte. Der er mange andre svamperodsdannere med rødgran som endnu ikke har været i stand til at sprede sig til Danmark selvom de er ganske almindelige i f.eks. Sverige, og Quélets skørhat må derfor høre til blandt granens mindst kræse og mest spredningsdygtige partnere.

Foto Jens H. Petersen

Kegle-vokshat (*Hygrocybe conica*)

Med kegleformet, orangerød til rød hat, gule lameller og en fibret, gul til orange stok; hele svampen bliver sort med alderen.

BESKRIVELSE: Hatten er 2-9 cm bred, længe kegleformet, først til sidst næsten flad, fint radiærfibret, tør til lidt fedtet, først orangerød til rød, bliver sort efter sårning og med alderen. Lamellerne er fri (ikke fastvoksede til stokken), ret tykke og tætsiddende, gule, med tiden mere grålige og nogle gange sortplettede, især på lamelkanten. Stokken er 3-12 cm lang og 3-15 mm tyk, cylindrisk, længdefibret, tør, gul til orange, bliver sort med alderen, først i den nederste del. Kød fibret, gulligt. Lugt ubetydelig.

FOREKOMST: På tørre græsarealer, både på overdrev, på græsmarker, i klitter, i græsrabatter og i gamle plæner, sjældent i skove. Findes fra tidlig sommer til sent efterår og er ret almindelig i hele landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Vokshattene er en gruppe af overvejende farvestrålende svampe der typisk findes i græs på åbent land. Kegle-vokshat kendes fra andre vokshatte på den kegleformede hat, de fri lameller der ikke er hæftet til stokken, og på at den bliver sort med alderen. Klit-vokshat ligner og anløber også sort, men den har overvejende røde lameller og vokser kun i klitter. Spidspuklet vokshat har omtrent samme form og størrelse som kegle-vokshat, men den bliver højst lidt gråfibret i den nederste del af stokken, ikke sort. Typisk er spidspuklet vokshat også mere gul end kegle-vokshat.

Kegle-vokshat er en af de mindst krævende af vore vokshatte. Mange andre vokshatte er meget mere kræsnede og findes kun på gode overdrev, dvs. tørre græsarealer der har ligget hen meget længe, afgræsset af dyr og uden brug af kunstgødning.

sortnende lameller

Foto Jens H. Petersen

Papegøje-vokshat (*Hygrocybe psittacina*)

Stærkt slimet på både hat og stok og næsten altid med grønne farver som de dominerende.

BESKRIVELSE: Hatten er 1-4 cm bred, først hvælvet eller klokkeformet, siden mere flad eller nedtrykt med eller uden en lav pukkel, glat, stærkt slimet, klæbrig i tørt vejr, først mørkegrøn og gennemsigtigt stribet i den yderste del, siden afblegende, ofte med lillarosa partier, sjældent blålige; soleksponerede hatte er som regel lysere end hatte der vokser i skygge. Lamellerne er med en fordybning nær stokken (udrandede), hæftede til stokken, ret fjerntsiddende, grønne, med tiden mere gule. Stokken er 2-6 cm lang og 3-10 mm tyk, cylindrisk, nogle gange fladtrykt, glat, slimet, marmoreret skinnende, grøn eller lædergul til gul, men næsten altid grøn i toppen. Kød gulligt, meget skørt, og stokken knækker næsten altid ved plukning. Lugt ubetydelig.

FOREKOMST: På tørre græsarealer, især på gamle overdrev, sjældent i skove. Findes hist og her fra tidlig sommer til sent efterår i hele landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Typiske eksemplarer med dominerende grønne farver kan ikke forveksles med andre arter, men afblegede eksemplarer kan forveksles med bruskvokshat, der kan have grågrønne farver på stokkenden. Bruskvokshat afviger ved at have bredt tilvoksede lameller med et slimlag på kanten (lup) og ved at lugte som brændt gummi.

På gamle tørre græsarealer, kaldet overdrev, der har ligget hen meget længe, afgræsset af dyr og uden brug af kunstgødning, kan der være mange forskellige vokshatte. Et stort antal vokshatte på et areal tyder på en meget høj naturværdi og en generelt stor artsrigdom. Desværre er overdrevene i tilbagegang, dels på grund af overgødning, dels fordi der ikke længere er så mange kreaturer der går frit. Når kreaturerne ikke er der til at holde græsset nede, tager højere vækster, også buske og træer, over, og så forsvinder den lysåbne naturtype. Dermed forsvinder også en rigdom af forskellige svampe, planter og insekter.

fjerntsiddende lameller

Foto Jens H. Petersen

Vårmusseron (*Calocybe gambosa*)

Kødfuld, hvidlig lamelsvamp med kraftig mellugt og forekomst i det sene forår.

BESKRIVELSE: En meget kødfuld svamp. Hatten er 4-15 cm bred, hvælvet og fra næsten kridhvid over gullighvid til en sjælden gang lyst orangebrun (en særlig form); den er tykkødet i midten. Lamellerne er hvidlige og med en fordybning nær stokken (udrandede), men kan også være svagt nedløbende, de er tætsiddende og brede. Stokken er kraftig og hvidlig og op til 15 cm lang og 4 cm tyk, men som regel noget mindre. Lugten er kraftig af friskmalet mel, ikke mindst ved gennemskæring.

FOREKOMST: Forekommer fra slutningen af april og frem til midten af juni, gerne på kalkrige steder og tit på muld- eller lerrig jordbund, både i haver, krat og i egentlig skov eller i plantager. Den ses ofte i hekseringe. Den er vidt udbredt og almindelig over det meste af landet, måske bortset fra de magreste egne. Af og til kan svampen også findes sidst på efteråret. I modsætning til de meget lignende ridderhatte danner vårmusseron ikke svamperod (mykorrhiza) med skovtræer, men nedbryder dødt organisk materiale. Der behøver derfor ikke være træer i nærheden.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Selvom det burde være umuligt, er der af og til sket forvekslinger med den i forsommeren forekommende giftig trævulhat, der har en fibret hathud, grålige lameller og en vammel, aromatisk, sæbeagtig lugt. Om foråret skal man også være opmærksom på nogle hvide eller i hvert fald meget lyse rødblade, der som udfoldede får et rødt skær på lamellerne. Om efteråret er det muligt at forveksle med knippe-gråblad og hvidlige arter af ridderhat. Den kraftige mellugt er en af de bedste karakterer.

Vårmusseron er en god spisesvamp både hvad angår smag og konsistens. Jagten på spisesvampe er en væsentlig grund til at mange interesserer sig for svampe. Langt de fleste arter af spisesvampe er imidlertid kun fremme om efteråret. Om foråret gælder jagten især de sjældne mørkler og den mere almindelige vårmusseron. Selv om vårmusseronen har en mellugt så kraftig at den næsten kan være kvalmende, er den en rigtig god spisesvamp – den skal blot gennemsteges grundigt, gerne til svampestykkerne bliver brune i overfladen.

tætsiddende lameller

Foto Jan Vesterholt

Kæmpe-tragtridderhat (*Leucopaxillus giganteus*)

En meget stor, hvidlig, tragtformet svamp, der danner hekseringe i græs, i krat og i løvskove.

BESKRIVELSE: Hatten er op til 30 cm bred, først hvælvet med lidt nedtrykt midte, men hurtigt dybt nedtrykt og tragtformet, overfladen er glat og tør, hvidlig til creme, nogle gange med brune pletter. Lamellerne er tragttagtig nedløbende og tætsiddende, hvidlige til creme, der kommer ikke mælkesaft ud når man brækker i lamellerne. Stokken er kraftig og hvidlig og op til 7 cm lang og op til 3,5 cm tyk, altid kortere end hatten er bred, cylindrisk eller lidt tykkere forneden. Lugten er svag, men karakteristisk, kan minde om lugten af blåsyre.

FOREKOMST: Forekommer i hekseringe i september og oktober, både på græsmarker, i haver, krat og i løvskove. Den er vidt udbredt i landet, måske især i Østjylland og på Øerne.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Normalt er svampen let at kende på sin størrelse og form og på at den vokser i hekseringe. Hvidfiltet mælkehat kan være lige så stor og have samme form og farve, men den kendes på at have mælkesaft i kødet og lamellerne og på at have filtet hat. Hvidfiltet mælkehat vokser kun i skove. Stor tragthat kan også ligne, men hos den er stokken lige så lang som hatten er bred, og så kendes den også på at have en lille pukkel midt på hatten.

En heksering er en ring dannet ved at en svamp er vokset ud fra centrum i en stadig større cirkel. Efterhånden dør svampens ældste dele væk, og kun den ydre, levende ring vokser videre. Hekseringe kan enten ses ved at svampene optræder i en cirkel, eller de kan ses ved at svampen danner zoner af død og/eller frisk vegetation. Disse zoner kan være så store at de let kan ses på et luft- eller satellitfoto, f.eks. ses de tydeligt på Google Earths billeder af plænerne mellem landingsbanerne i Kastrup Lufthavn.

heksering med død græszone

Foto Jens H. Petersen

Svovl-ridderhat (*Tricholoma sulphureum*)

En i alle dele lysende gul lamelsvamp med fjerntsiddende lameller og en meget stærk gas- til kamferagtig lugt.

BESKRIVELSE: Hatten er 3-7 cm bred, hvælvet til udbredt, tør, glat til fint filtet, gul, mod midten ofte mere brunlig til purpurfarvet. Lamellerne har en fordybning nær stokken (udrandede), er ret fjerntsiddende, tykke og stærkt gule. Stokken er 3-10 cm lang og 0,5-2 cm tyk, cylindrisk, øverst kraftigt gul, nedefter ofte mere smudsig gul med brunlige fibre. Kød gult, lugt stærk, vanskelig at beskrive, gas-, kamfer- eller svovl-agtig, den river i næsen.

FOREKOMST: Typisk i grupper i løvskove, gerne på ret tør, sandet, leret eller kalkholdig jordbund. Den danner svamperod (mykorrhiza) med træer, i Danmark især med eg, bøg og bævreasp. Sjældnere findes den under nåletræer. Den er ret almindelig i hele landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Lugten og de stærkt gule farver gør forveksling med andre svampe usandsynlig. Flere andre ridderhatte har klart gule farver på lameller og hat, men de har hvidligt kød og lugter helt anderledes. Blandt slørhatterne findes der flere gule arter, der også har gennemfarvet gult kød. Disse afviger dog ved at have rustbrune sporer, der farver lamellerne og dele af stokken på modne eksemplarer (svovl-ridderhat har hvide sporer). Desuden har disse slørhatte meget mere tætstillede lameller og en randet knold ved basis af stokken. Meget sjældent kan man finde gullig parasolhat, der ligner en miniatureudgave af svovl-ridderhat. Den har en stok der kun er op til 3 mm tyk og en melet hatoverflade og lugter nærmest stearinagtigt.

Svovl-ridderhat er et godt eksempel på en ellers velkendt svampeart der har vist sig at byde på overraskelser. Studier af arvematerialet hos svovl-ridderhat har således vist, at det man troede var én art, i Europa synes at dække over mindst fem biologiske arter. Desværre er det usikkert hvordan disse kan adskilles fra hinanden, og flere studier er nødvendige for at forstå gruppen af arter til bunds. To af de fem sandsynlige arter er fundet i Danmark, mens flere andre arter i gruppen synes at være tilknyttet naturtyper der ikke findes herhjemme, bl.a. gamle kalkrige granskove, bjergheder med forekomst af dværgbusken rypelyng og alvar med planten soløje. Det viste foto viser svovl-ridderhat som den typisk ser ud i de danske bøgeskove.

Foto Jan Vesterholt

Purpur-væbnerhat (*Tricholomopsis rutilans*)

Kødfuld lamelsvamp på nåletræ med purpurfarvet hat og stok og gule lameller.

BESKRIVELSE: Hatten er 5-10(-14) cm bred, hvælvet til næsten flad med mere eller mindre tydelig pukkel, overfladen med purpurrøde tråde og fine skæl på en hvidlig til svagt gullig baggrund, der gør især midten mørkt purpurrød, randen kan være gullig, og der ses ofte utydelige ringzoner. Lamellerne er bredt tilvoksede eller med en fordybning nær stokken (udrandede), livligt gule og ret tætstillede. Stokken er op til 12 cm lang og op til 2 cm tyk, lidt køllefornet udvidet nedefter, toppen er hvidlig, men nedefter er der tydelige purpurrøde tråde og småskæl. Kød gult, uden speciel smag eller lugt. Sidder enkeltvis eller i små knipper.

FOREKOMST: Purpur-væbnerhat er almindelig på dødt ved, gerne stubbe, i vores nåleplantager, både i det indre af landet og langs kysterne.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Farverne, det meget fibrede kød og forekomsten på dødt nåletræ burde gøre den umiskendelig, men der findes en anden art – sortskællet væbnerhat – med sorte skæl på hatten og ingen purpurfarver. Den gror også på nåletræ, men er betydeligt sjældnere.

Dette er en svamp der formodentlig var almindelig i fyrretiden, men gradvis blev sjældnere i takt med fyrrens tilbagetog. I perioden uden nåletræer i Danmark er den så formodentlig uddød for derefter at genindvandre i Danmark da nåletræerne blev introduceret for godt 200 år siden. Ligesom en masse andre svampearter findes purpur-væbnerhat over hele den tempererede del af den nordlige halvkugle og i bjergegne endnu længere mod syd. Den er f.eks. en velkendt svamp i de californiske bjerge.

Foto Jens H. Petersen

Elledans-bruskhat (*Marasmius oreades*)

Gulbrun, lidt sej, ret spinkel lamelsvamp i hekseringe i plæner; lameller smalt hæftede til stokken.

BESKRIVELSE: Hatten er 1-4 cm bred, gulbrun, udtørrende til blegt læderfarvet, lystest mod randen, tør, ikke eller utydeligt stribet i randen, hvælvet-puklet, rand ofte lidt ujævn. Lamellerne er lyse, svagt tonet i hattens farve, smalt tilvoksede stokken, ret fjerntsiddende. Stok gulbrun i hele længden, evt. lidt mørkere nedefter, sej, nærmest cylindrisk, nedre del har godt fat i underlaget (lidt rodslående), fint dunet i hele længden. Lugt krydret (blåsyreagtig).

FOREKOMST: Gror gerne i tydelige hekseringe alle steder hvor der forekommer græs, dvs. både i plæner, græsmarker, overdrev, klitlavninger osv. Den dræber det levende græs og lever videre på det døde materiale. Meget almindelig og udbredt over hele landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Bakke-bruskhat har en helt glat stok, gror meget tørre steder og er meget sjælden eller overset. Der findes også hekseringsdannende tragthatte i græs, men her er lamellerne noget mere tætstillede og svagt til tydeligt nedløbende. Elledans-bruskhat ses ofte de samme steder som høsletsvamp der har meget mørke lameller (mørkebrune sporer).

Elledans-bruskhat er en fin, om end ikke ret kødfuld spisesvamp. Vær opmærksom på at den kan gro sammen med giftige tragthatte. Den er nok den mest almindelige hekseringsdanner på græsplæner, og den er da også opkaldt efter hekseringene, idet man i gamle dage troede at svampecirklerne kom hvor elverpigerne havde danset i engen. Mange haveejere var sikkert helst fri for at have elledans-bruskhat i deres plæne. Læs mere om hekseringe under kæmpe-tragtridderhat på side 9.

hekseringe i græsplæne

Foto Jens Mårbjerg

Gulmælket huesvamp (*Mycena crocata*)

Træboende, elegant lamelsvamp med grå hat og lyse lameller; ved sårning løber en orangegul saft ud.

BESKRIVELSE: Hatten er 1-2,5 cm bred, fint dugget og mere eller mindre grå, eventuelt med indslag af orange-gule farver og tit med tydelige striber i randen, kegleformet, ofte med tydelig pukkel. Lamellerne er meget lyse, ikke specielt tætstillede og smalt hæftede til stokken. Stokken er høj og tynd, 5-15 cm lang og 1-2 mm tyk, grålig og ofte orangegul nedefter, hvor den også er filtet-håret og fæstet til pinde i skovbunden. Tyndkødet og ret elegant. Uden særlig lugt og smag.

FOREKOMST: Svampen er almindelig i de fleste skove med indslag af bøg og gror gerne på pinde og større grene af netop bøg, men kan også forekomme på ved af andre løvtræer. Den foretrækker ret fugtige, næringsrige steder og kan sine steder være meget talrig fra sidst på sommeren til sent på efteråret. Den forekommer ofte sammen med stor løghat (side 15).

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Der findes to andre huesvampe der afgiver en tydeligt farvet saft (ikke mindst fra nederst på stokken), men begge har en blodagtig saft og ikke den livligt safran- eller orange-gule farve som saften har hos gulmælked huesvamp.

På trods af den kraftige farve som fingre eller papir kan få ved berøring med gulmælked huesvamp, er det ikke en velegnet garnfarvesvamp da farvestoffet ikke er lysstabil. Der findes heldigvis for garnfarverne andre svampe der er velegnede som farvesvampe, se f.eks. cinnoberbladet slørhat (side 23).

Foto Jens H. Petersen

Porcelænshat (*Oudemansiella mucida*)

Træboende, ret stor, smuk lamelsvamp med slimet, skinnende hvid til grålig hat og en sej stok med ring.

BESKRIVELSE: Hatten er 2-8 cm bred, stærkt slimet, skinnende porcelænshvid til grålig eller gråbrunlig, hvælvet til næsten flad, nogle gange rynket, rand tynd, ikke eller meget svagt stribet. Lamellerne er hvide, med en fordybning nær stokken (udrandede) og med en lille forlængelse inde på stokken, ret fjerntsiddende og ret brede. Stokken er op til 12 cm lang og op til 12 mm tyk, ofte tykkere forneden, kraftig, sej, hvid og tør over ringen, derunder med mere eller mindre tydelige gråbrune, slimede bæltter. Ring hvid, stribet, på undersiden gråbrun. Smag og lugt ubetydelig.

FOREKOMST: En udpræget bøgeelsker der meget sjældent findes andre steder end på ret tykt bøgeved, også på store stående, halvdøde stammer, og gerne på tykke døde grene højt oppe i levende træer. Den kan findes meget sparsomt om foråret-forsommeren, men bliver først talrig ud på efteråret og topper meget sent på sæsonen. Den findes over hele landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Der findes andre slimede hvide til grå lamelsvampe, f.eks. sneglehatte, men de gror på jord og ikke på ved som porcelænshatten.

Porcelænshatten er et af de mest yndede fotografiske motiver i efterårsskoven, selvom brunstende krondyr jo nok står endnu højere på listen. Pælerodshatte, hvor almindelig pælerodshat også har en noget slimet hat, er nært beslægtede med porcelænshat, og i lidt ældre svampebøger blev de placeret i den samme slægt (*Oudemansiella*).

Foto Jens H. Petersen

Stor løghat (*Mycetinis alliaceus*)

Gråbrun, træboende, ret spinkel lamelsvamp med lang, stiv, mørk stok og en ram hvidløgslugt.

BESKRIVELSE: Hatten er 1-4 cm bred, gråbrun, tør, hvælvet, som regel uden striber i randen. Lamellerne er hvidlige, smalt tilvoksede stokken, ikke specielt tætstillede og ret smalle. Stokken er cylindrisk, stiv, nærmest sort og fint dunet, 5-20 cm høj og 1-4 mm tyk, stoktoppen er noget lysere. Lugt og smag som harsk hvidløgssolie. Arten optræder af og til i dværgformer med striber i hatranden og kan da næsten minde om en lille mørk huesvamp. Lugten og de dystre farver afslører den.

FOREKOMST: Findes kun i løvskov og næsten udelukkende i bøgeskov hvor den findes på dødt ved, både grene og stammer. Store væltede, mosdækkede stammer kan have hundredvis af svampe. Er almindelig og vidt udbredt over det meste af landet. Den forekommer ofte sammen med gulmælket huesvamp (side 13) og bredbladet væbnerhat.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Lille løghat gror på åbne tørre steder og har en rødlig stok. Der findes kraftigt lugtende bruskhatte, men de fleste lugter nærmest af rådden kål og har ikke stor løghats elegante facon.

Løghatte har mange fælles træk med bruskhatte, og tidligere blev de alle kaldt bruskhatte. Bruskhattene udgør en meget stor gruppe af bladhatte, ikke mindst i tropiske egne. I Danmark har vi dog også en pæn samling arter, f.eks. den lille hjulbruskhhat, der har lamellerne samlet om stokken i et nav, á la et cykelhjul.

Foto Jens H. Petersen

Violet ametysthat (*Laccaria amethystina*)

Med filtet til skællet hat, violet i alle dele og med ret fjerntsiddende lameller, der ikke bliver brune med alderen.

BESKRIVELSE: Hatten er 1-4 cm bred, hvælvet til flad, nogle gange bugtet, filtet til småskællet, tør, i fugtigt vejr gennemskinneligt stribet i den yderste del, først dybt violet, men med alderen afblegende til lyst gråviolet. Lamellerne er bredt hæftede til stokken eller med en fordybning nær stokken (udrandede), ret fjerntsiddende, violette. Stokken er 3-8 cm lang og 3-7 mm tyk, cylindrisk eller udvidet nedefter, fibret, tør, lyst til dybt violet. Kød først violet, afblegende til lyst gråviolet. Lugt ubetydelig.

FOREKOMST: Violet ametysthat vokser i løvskove, især under bøg, sjældnere finder man den i parker eller i nåleskove. Den er meget almindelig i hele landet fra midt på sommeren til langt hen på efteråret.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: De violette farver og den beskedne størrelse er karakteristiske for violet ametysthat. Skær huesvamp har også violette farver og fjerntsiddende lameller, men den kendes fra violet ametysthat på at have en ræddikeagtig lugt og en helt glat hatoverflade. Violet trævlhat kendes på at have et fint silkefibret hat, et fint slør mellem hatrand og stok hos unge eksemplarer og på at få brune lameller med alderen.

Når violet ametysthat er frisk, er den en af vores smukkeste svampe, og man kan næsten altid finde den på en efterårstur i bøgeskoven. Den har vist sig at kunne ophobe store koncentrationer af arsen, hvilket dog ikke gør den akut giftig.

lameller

Foto Jens H. Petersen

Høj posesvamp (*Volvariella gloiocephala*)

Stor, glinsede, hvidgrå hatsvamp med lyserøde lameller der ikke er fastvoksede til stokken, en stor pose ved stokbasis og ingen ring.

BESKRIVELSE: Hatten er op til 15 cm bred, først kegleformet, siden mere flad og ofte puklet, farven kan være næsten hvid, men en perlegrå nuance er mere almindelig, slimet. Lamellerne er hvide og farves siden laksefarvede af sporerne, meget tætstillede og fri (ikke fastvoksede til stokken). Stokken er op til 20 cm lang og op til 3 cm tyk, tør, hvidlig, cylindrisk med en noget opsvulmet basis og med en stor, hvidlig til lysebrun pose. Kødfuld og ret kortlivet. Lugten er lidt som ræddiker.

FOREKOMST: Mest hyppig på stubmarker om efteråret, men også mere skyggefulde steder på gammel kompost og lignende. Vidt udbredt, men formodentlig almindeligst på bedre jord, sandsynligvis sjældnere på mager, sandet jord. Den ses af og til i tusindvis på stubmarker i det sene efterår.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Fluesvampe kan også have tydelig pose fornedet på stokken, men de har hvide lameller, også på gamle eksemplarer, og flere af fluesvampene har desuden en ring på stokken. Andre posesvampe gror enten på træ eller er betydeligt mindre.

Den tropiske posesvamp *Volvariella volvacea*, der på engelsk kaldes paddy straw mushroom eller egg mushroom, er en af de mest dyrkede svampearter på verdensplan og anses især i østen for en delikatesse. Ligheden mellem denne og grøn fluesvamp har desværre bevirket nogle tragiske forgiftningstilfælde, hvor herbobende thailer har indsamlet den dødeligt giftige fluesvamp i den tro at det var den hjemlige posesvamp. Det er ikke mindst ringen på stokken der adskiller arterne, men også sporefarven og dermed farven på de modne lameller.

ung hat på vej ud af posen

Foto Jan Vesterholt

Silkehåret posesvamp (*Volvariella bombycina*)

Stor lamelsvamp med meget fibret hatoverflade og fri, lyserøde lameller; sidder ofte højt på døde dele af levende træer.

BESKRIVELSE: Hatten er 8-20 cm bred, med tydelige gullige, fiberagtige bundter der rejser sig lidt fra overfladen. Lamellerne er meget tætstillede, brede, de farves hurtigt laksefarvede af sporerne og er fri (ikke fastvoksede til stokken). Stokken er tyk og kødfuld, 7-20 cm lang og 7-20 mm tyk, hvid til gullig, fornedet med en stor brun, skællet pose (volva) med store indskæringer. Posen er resterne af et svøb der har omsluttet hele den unge svamp, og efter strækning af stokken ses det udelukkende som en pose, i modsætning til nogle fluesvampe hvor det også kan ses som hudagtige flager på hatten. Kødfuld og ret kortlivet.

FOREKOMST: En sjælden svamp der især findes et stykke oppe i hule eller delvis rådne løvtræer (f.eks. poppel, lind, bøg, hestekastanie, eg), gerne mere eller mindre fritstående træer, f.eks. i alléer og skovbryn, men den er også enkelte gange fundet indendørs i forbindelse med fugtskader. Den er især kendt fra det østlige og sydlige Danmark, men kan måske findes i det meste af landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Den meget tydelige, brune pose fornedet på stokken i kombination med den meget fibrede hat og lyserøde lameller gør denne svamp let genkendelig og uden oplagte forvekslingsmuligheder.

Svampen er spiselig efter tilberedning, men kan ikke anbefales, da den ikke er udpræget velsmagende og i øvrigt er sjælden. Den er i rødlistesammenhæng angivet som NT (næsten truet), og den er kun registreret på 42 lokaliteter siden 1980. Der findes yderligere en stribe ualmindelige til sjældne arter af posesvamp i Danmark, der typisk er langt mindre kødfulde end både silkehåret og høj posesvamp.

Foto Jens H. Petersen

Klidhat (*Cortinarius caperatus*)

Stor og med lædergul, hvidkliddet hat, brune lameller og en hvidlig stok med en hvid, hudagtig ring.

BESKRIVELSE: Hatten er 5-12 cm bred, først næsten kugleformet, siden klokkeformet til hvælvet, tør, lædergul til lyst okkerbrun, fra begyndelsen hvidkliddet af løstsiddende slørrester, efter regn kan disse være vasket af. Lameller med en fordybning nær stokken (udrandede), ret tætsiddende, først lyst læderbrune, senere mørkere læderbrune på grund af de modne sporer. Stokken er 5-15 cm lang og 1-2 cm tyk, cylindrisk til kølleformet, længdefibret, hvidlig, i den øverste del med en hvidlig ring, der hos helt unge eksemplarer dækker for lamellerne, ringen kan let falde af, over ringen fint fnugget. Kødets er hvidligt, og lugten er ubetydelig.

FOREKOMST: I Danmark er klidhat fundet sensommer til efterår i nåleskove under fyr og i løvskove under bøg eller eg. Klidhat er sjælden og i tilbagegang. Den var tidligere kendt fra alle landsdele, men er i de senere år kun fundet enkelte steder i Jylland, i Nordsjælland og på Bornholm.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Størrelsen, den hvidkliddede hat, de brune lameller og den hvide ring på stokken er gode kendetegn for klidhat.

Studier af svampenes arvemateriale har vist at klidhat hører hjemme blandt slørhattene, selv om den har en hudagtig ring i stedet for det spindelvævsagtige slør som ellers karakteriserer slørhatte. Klidhat er blevet sjældnere, og den er tilsyneladende forsvundet fra Sønderjylland, Fyn og det sydlige Sjælland. Derfor står den opført på den danske rødliste som sårbar (VU).

Klidhat har en fantastisk evne til at optage tungmetallet cæsium. Det brugte man i forbindelse med Tjernobyl-katastrofen, hvor der var et stort udslip af radioaktivt cæsium til atmosfæren. Ved at analysere cæsiumindholdet i klidhatte indsamlet efter uheldet kunne man meget præcist kortlægge det radioaktive nedfald. Dette førte til forbud mod at spise bær, svampe, fisk og kød fra bl.a. dele af det nordlige Sverige. Klidhat regnes for en spisesvamp – hvis man altså ikke bor hvor der er meget radioaktivt cæsium i naturen.

ring

Foto Jan Vesterholt

Mørkviolet slørhat (*Cortinarius violaceus*)

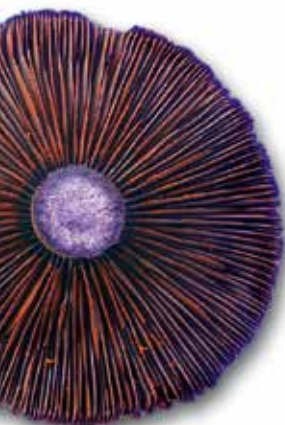
Stor, dybt blåviolet i alle dele, med slør og med alderen med rustbrunt sporestøv på lamellerne.

BESKRIVELSE: Hatten er 5-12 cm bred, først klokkeformet til hvælvet, siden udbredt med eller uden en lav pukkel, filtet til småskællet, tør, først dybt blåviolet, med alderen lidt lysere og mere gråviolet. Lamellerne med en fordybning nær stokken (udrandede), ret brede, mørkt blåviolette, med alderen rustbrunt pudrede af de modne sporer. Stokken er 6-14 cm lang og 1-2 cm tyk, kølleagtigt udvidet nedefter, længdefibret, med svage, tiltrykte bæltter af lysere violet slør. Unge eksemplarer med et spindelvævsagtigt slør mellem hatrand og stok. Kødet er dybt violet, og lugten er tydeligt aromatisk, cedertræagtig.

FOREKOMST: Danner svamperod (mykorrhiza) med bævreasp, birk og bøg, typisk på mager eller tørveagtig jordbund. Den findes fra sommer til efterår. Mørkviolet slørhat er sjælden og synes at have sin hovedudbredelse i de jyske egekrat, hvor den typisk danner svamperod (mykorrhiza) med bævreasp.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Farven, lugten, tilstedeværelsen af et slør og med alderen det rustbrune sporestøv på lamellerne betyder at mørkviolet slørhat ikke kan forveksles med andre svampe der er kendt fra Danmark. I Sverige findes en næsten identisk udseende art i kalkrige granskove.

I Holland er mørkviolet slørhat gået stærkt tilbage, og den står på den hollandske rødliste som akut truet. Tilbagegangen sættes i forbindelse med kvælstofnedfald. Indtil videre anses mørkviolet slørhat ikke som truet i Danmark, men da den oftest vokser på næringsfattig jordbund, er der en risiko for at den kan gå tilbage, fordi dens levesteder bliver for næringsrige. Kortlægningen af dens udbredelse vil kunne vise hvor godt den holder stand.

lameller med brune sporer

Foto Jan Vesterholt

Cinnoberbæltet slørhat (*Cortinarius armillatus*)

Højstokket lamelsvamp med røde bæltter på stokken, rustbrune sporer og en tilknytning til birk.

BESKRIVELSE: Hatten er 4-11 cm bred, hvælvet til klokkeformet eller udbredt, tør, radiærfibret til småskællet, gulnende efter berøring, gulbrun til lyst kakao-brun, typisk mørkest på midten. Lamellerne er tilvoksede eller med en fordybning nær stokken (udrandede), gulligt brune, farves med alderen rustbrune af sporerne. Stokken er 7-14 cm lang og 1-2,5 cm tyk, cylindrisk eller tykke i den nederste del, længdefibret, hvidlig, med alderen lyst brun, i den midterste del med et eller flere røde bæltter. Unge eksemplarer med et spindelvævsagtigt slør mellem hatrand og stok. Kødet er trævlet og læderbrunligt. Lugten er lidt sødlig.

FOREKOMST: Danner svamperod (mykorrhiza) med birk på mager jordbund. Den er fremme sensommer til efterår. Den er tidligere kendt fra alle landsdele, men der er tegn på at den er i tilbagegang, og at den nu kun findes i dele af landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Med den høje stok med de karakteristiske, røde bæltter og forekomsten under birk kan cinnoberbæltet slørhat ikke forveksles med andre svampe. Under andre træer end birk kan man finde lignende arter, men hos dem er bæltterne ikke så klart røde.

I de øvrige nordiske lande er cinnoberbæltet slørhat særdeles almindelig, men i Holland er den gået katastrofalt tilbage og står opført på rødlisten som akut truet. Tilbagegangen sættes i forbindelse med kvælstofnedfald. Indtil videre anses cinnoberbæltet slørhat ikke som truet i Danmark, men kortlægningen af dens aktuelle udbredelse vil kunne vise om den stadig er lige så udbredt som før.

Foto Jens H. Petersen

Cinnoberskællet slørhat (*Cortinarius bolaris*)

Lamelsvamp med røde skæl og fibre på hat og stok, rustbrune sporer og tydeligt gulnende kød.

BESKRIVELSE: Hatten er 1,5-6 cm bred, hvælvet til udbredt, tør, hvidlig, tæt besat med orangerøde til brunrøde skæl eller småflager, gulnende efter berøring, især i randen. Lamellerne er tilvoksede eller med en fordybning nær stokken (udrandede), gulligt brune med lysere æg, farves med alderen rustbrune af sporerne. Stokken er 3-7 cm lang og 4-15 mm tyk, cylindrisk, hvidlig, men besat med orangerøde til brunrøde fibre, bortset fra i toppen, gulnende, især i den nederste del. Unge eksemplarer med et spindelvævsagtigt slør mellem hatrand og stok. Kødet er hvidligt og gulnende. Lugten er ubetydelig.

FOREKOMST: I små, tæt voksende grupper i løv- og nåleskove, sommer til efterår. Den er ret almindelig og danner svamperod (mykorrhiza) med træer og findes især under eg og bøg på tør og næringsfattig jordbund. Den er kendt fra alle landsdele, men er sandsynligvis mere almindelig i Jylland end på Øerne.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Med de karakteristiske, røde skæl og fibre på hat og stok og det hvidlige, men tydeligt gulnende kød kan cinnoberskællet slørhat ikke forveksles med andre svampe der er kendt fra Danmark.

I Holland er cinnoberskællet slørhat gået meget tilbage, og den står derfor opført på den hollandske rødliste som truet. Tilbagegangen sættes i forbindelse med at kvælstofnedfald har ført til at levestederne i Holland er blevet for næringsrige. De danske skove har også været udsat for kvælstofnedfald, men i mindre omfang, og der er indtil nu ingen dokumentation for at forringelse af levestederne skulle være gået ud over cinnoberskællet slørhat i Danmark.

Foto Jens H. Petersen

Cinnoberbladet slørhat (*Cortinarius semisanguineus*)

Med dybt røde lameller, gulbrun til okkerbrun hat og en stok uden rosa slørbælter.

BESKRIVELSE: Hatten er 2-7 cm bred, først kegle- til klokkeformet, siden hvælvet, ofte med en bred pukkel, fint indvokset radiærfibret, tør, gulbrun til lyst olivenbrun eller okkerbrun. Lamellerne er tilvoksede eller med en fordybning nær stokken (udrandede), ret tætsiddende, længe dybt røde, men til sidst rustbrune af sporerne. Stokken er 4-10 cm lang og 5-10 mm tyk, cylindrisk eller kølleagtigt udvidet nedefter, længdefibret, strågul til olivengul eller lyst gulbrun, uden rosa slørbælter, men ofte med rosa filt forneden. Unge eksemplarer med et lyst spindelvævsagtigt slør mellem hatrand og stok. Kødet er gulbrunt til okkerbrunt. Lugten er svagt ræddikeagtig.

FOREKOMST: Almindelig i nåleskove, men også i løvskove på morbund. Cinnoberbladet slørhat findes sensommer til efterår og optræder ofte i meget store flokke. Den er kendt fra alle landsdele, men er sandsynligvis mest almindelig i Midt-, Vest- og Nordjylland og på Bornholm.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Med de dybt røde lameller er forvekslingsmulighederne begrænsede. Brunrød slørhat er lidt kraftigere og afviger ved at have en mørkere hat og ± tydelige rosa slørbælter på stokken. Andre slørhatte og nogle vokshatte kan være røde i alle dele, ikke kun på lamellerne. Sodet parasolhat afviger ved at være meget spinklere og ved at have mørkere farver.

Selv om cinnoberbladet slørhat ikke er spiselig, er den alligevel eftertragtet blandt nogle svampesamlere fordi den er meget velegnet til farvning af uldgarn. Ved farvning af garn med vilde danske planter kan man normalt kun lave gule, brunlige og grønne farver, men cinnoberbladet slørhat farver garnet lysende cinnoberrødt. Poresvampen rødlig okkerporesvamp kan i øvrigt lave en anden eftertragtet garnfarve, nemlig violet.

Foto Jens H. Petersen

Foto Jan Vesterholt

Skade-blækhat (*Coprinopsis picacea*)

Med en ± ægformet hat med hvidlige skælflager på en gråbrun til sort baggrund.

BESKRIVELSE: Hatten er 3-8 cm høj og 2-4 cm bred, først ægformet til ellipsoidisk, siden klokkeformet med udstående rand, tør, først hvidligt kliddet, men hurtigt med løse, smudsigt hvide skæl på en gråbrun, siden sortbrun til sort baggrund, til sidst går hatten i opløsning. Lamellerne er fri (ikke fastvoksede til stokken), meget tætsiddende, først grå, men farves hurtigt sorte af sporerne. Stokken er 5-25 cm lang og 1-1,5 cm tyk, cylindrisk eller gradvis tykkere nedefter, fint tiltrykt fibret, hvid. Kødet er hvidt, skørt og hult i stokken. Lugten er ubehagelig, lidt ligesom dårlig ånde (skatol), især hos udvoksede eksemplarer.

FOREKOMST: Hist og her i løvskove, især under bøg på kalkholdig jordbund, ofte enligt voksende, sensommer til efterår. Den findes på Øerne og i Østjylland, men er tilsyneladende fraværende i store dele af Midt- og Vestjylland.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Skade-blækhat er let genkendelig på grund af den høje hat med smudsigt hvide skælflager på en gråbrun til sort baggrund og den ubehagelige lugt. Stor parykhat har samme hatform, men har fastvoksede hatskæl, ubetydelig lugt og en lille ring på stokken. Der er andre blækhatte som kan minde om skade-blækhat, men de er typisk mindre og vokser andre steder. Både det danske og videnskabelige navn hentyder til husskadens (*Pica pica*) brogede fjerdragt.

Blækhattene er et godt eksempel på hvordan studier af svampene arvemateriale i de senere år har givet ny viden om svampenes systematik. Det har f.eks. vist sig at stor parykhat – tidligere kendt under navnet paryk-blækhat – slet ikke er nært beslægtet med flertallet af blækhatte, herunder skade-blækhat. Stor parykhat står meget tættere på de store parasolhatte.

udvokset

Foto Jens H. Petersen

Grå slimslør (*Gomphidius glutinosus*)

Slimet, med nedløbende, først hvide, siden gråsorte lameller og med hvid, fornedet gul stok.

BESKRIVELSE: Hatten er 4-14 cm bred, først hvælvet, siden flad eller lidt nedtrykt, glat, slimet, først grålig, senere læderbrun til gulbrun, ofte med sorte pletter. Lamellerne er langt nedløbende, ret tætsiddende, først hvide, med alderen først brungrå, senere sorte af de modne sporer. Stokken er 5-9 cm lang og 1-3 cm tyk, cylindrisk eller kølleagtigt udvidet nedefter, tør lige under lamellerne, ellers slimet, hvid i den øverste del, gul i den nederste del. Unge eksemplarer med et slimet slør mellem hatrand og stok. Kødet er tykt, hvidt i hatten og den øverste del af stokken, gult i den nederste del af stokken. Lugten er ubetydelig.

FOREKOMST: Meget almindelig og danner svamperod (mykorrhiza) med gran, især på sandet, sur og næringsfattig jordbund, sommer til efterår. Den er vidt udbredt i landet, men sandsynligvis mere almindelig i Jylland end på Øerne.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: De nedløbende lameller, der bliver grå til sorte i takt med at sporerne modnes, kombineret med den tydeligt slimede overflade og det slimede slør er kendetegn for arter af slimslør. Grå slimslør kendes fra andre arter af slimslør på den hvide, fornedet livligt gule stok, og på at den vokser under gran. Andre arter af slimslør vokser under fyr eller lærk.

I Holland er grå slimslør gået stærkt tilbage og står opført på rødlisten som akut truet. Tilbagegangen sættes i forbindelse med kvælstofnedfald. Den er stadig almindelig i Danmark, og der er endnu ingen tegn på at den skulle være truet her.

det slimede slør

Foto Jens H. Petersen

Rosenrød slimslør (*Gomphidius roseus*)

Slimet, med rosa hat og nedløbende, først hvide, siden gråsorte lameller; vokser altid sammen med grovporet rørhat.

BESKRIVELSE: Hatten er 2-5 cm bred, først hvælvet, men hurtigt flad eller lidt nedtrykt, glat eller lidt rynket, klæbrig til slimet, rosa til rød, nogle gange falmende med alderen. Lamellerne er langt nedløbende, ret tætsiddende, først hvide, men hurtigt grå, senere sorte af de modne sporer. Stokken er 2-5 cm lang og 7-15 mm tyk, cylindrisk eller tilspidset nedefter, tør lige under lamellerne, ellers slimet, hvid. Unge eksemplarer med et slimet slør mellem hatrand og stok, det efterlader ofte en slimet ringzone der farves sort af sporerne. Kødet er ret tykt og hvidt, og lugten er ubetydelig.

FOREKOMST: Under fyr på sandet og næringsfattig jordbund, altid i selskab med grovporet rørhat, som den muligvis er parasit på. Rosenrød slimslør findes sensommer til efterår, især i Midt-, Vest- og Nordjylland og på Bornholm.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: De nedløbende lameller, der bliver grå til sorte i takt med at sporerne modnes, og det slimede slør kendetegner arter af slimslør. Rosenrød slimslør kendes let fra andre arter af slimslør på den rosa hat, den hvide kød, den beskedne størrelse og på altid at vokse på sandbund i tilknytning til fyr, sammen med grovporet rørhat.

I Holland er rosenrød slimslør gået tilbage og står opført på rødlisten som sårbar, og i den regionale rødliste fra Slesvig-Holsten er den opført som truet. I Danmark er der endnu ingen tegn på at den skulle være i tilbagegang eller truet.

Foto Jens H. Petersen

Trompetsvamp (*Craterellus cornucopioides*)

En middelstor, grålig til brunsort, tragtformet og hul svamp med glat yderside.

BESKRIVELSE: Tragtformet, ofte med bølget kant, hul, op til 7 cm bred og 15 cm høj, men oftest mindre. Overside/underside skællet, mørkt gråbrun til brunsort. Underside/yderside (der hvor sporerne dannes) glat, grålig med en dugget overflade, ved basis og med alderen brunsort. Kødlaget er ganske tyndt, brunsort. Lugten er sødlig, og smagen er mild.

FOREKOMST: Ret almindelig på jord i løvskove, især på leret jord. De mørke farver gør den vanskelig at få øje på, men finder man den først, vil man ofte opleve at der er en flok svampe spredt ud over skovbunden. Trompetsvamp danner svamperod (mykorrhiza) med bøg og andre løvtræer.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Den eneste anden danske svamp, der i frisk tilstand kan minde om trompetsvamp, er grå kantarel, men i modsætning til trompetsvamp har denne forgrenede lister på undersiden. Sidste års gamle, døde „mumier“ af sværtende skørhat er også sorte og vokser på de samme steder, men de er større og har rester af lameller på undersiden.

Trompetsvamp er en fremragende spisesvamp med en kraftig og karakteristisk smag (husk at vilde svampe kun må spises efter tilberedning). Dens mørke farver giver den et lidt afskrækkende udseende, og på tysk er den da også navngivet „Toten-Trompete“ (døds-trompet). I de engelsksprogede lande har man været mere positiv og navngivet den „Horn of Plenty“ direkte oversat fra det latinske „cornucopioides“ der betyder overflødhedshorn – de gamle naturhistorikere der navngav svampen i det 16. århundrede, vidste hvad der var godt!

Foto: Jens H. Petersen

Foto: Jens H. Petersen

Herkules-kæmpekølle (*Clavariadelphus pistillaris*)

En meget stor, kølleformet svamp med lysebrune farver.

BESKRIVELSE: Kølleformet (som i det danske rigsvåben), op til 30 cm høj og 5 cm bred ved toppen. Den er hvidlig til creme ved basis og lysebrun på den udvidede del af køllen, der bliver mørkere ved tryk. Kødet er massivt og hvidligt, men skifter ved gennemskæring hurtigt farve til rødgråt. Lugten er svag, og smagen er lidt bitter.

FOREKOMST: Herkules-kæmpekølle findes hist og her i løvskove på leret jordbund, ofte på de samme steder hvor man finder grøn fluesvamp. Den er fremme sensommer og efterår.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: I Danmark findes der ingen andre køllesvampe der bliver så mægtige som herkules-kæmpekølle. Pibet trådkølle kan blive lige så høj, men bliver højst 1 cm tyk og er hul og skrøbelig. I vore nabolande findes den meget lignende art stump kæmpekølle, der kendes på at dens top er bred og flad så den næsten minder om toppen af en kantarel. Stump kæmpekølle vokser i nåleskov, og den hører til de langsomt spredte nåleskovsarter der endnu ikke har spredt sig til de plantede danske nåleskove.

Herkules-kæmpekølle har en besynderlig økologi: Svampene kommer meget tit frem fra en muse- eller muldvarpegang, og man kan undertiden se at de ligefrem står på række oven på gangene. Det er almindeligt antaget at arten danner svamperod (mykorrhiza) med de omgivende træer, men ved at vokse omkring musegange kan den formodentlig få et ekstra tilskud af kvælstof fra musenes afføring. Arten rodslående tåreblad har lignende voksemåde.

Foto: Jens H. Petersen

Drue-koralsvamp (*Ramaria botrytis*)

En stor, kompakt, koralagtig svamp med blege farver og rødligte grenender.

BESKRIVELSE: Op til 20 x 20 cm stor og med en tyk stok, der forgrener sig i stadig tyndere grene (koralformet). Stokken og grenene er hvidlige til creme, men grenenderne er rødligte. Kødet er hvidligt. Lugten er svag, ofte lidt sødlig, og smagen er mild.

FOREKOMST: Den er sjælden og vokser på leret eller kalkholdig jord i bøgeskov hvor den danner svamperod (mykorrhiza) med bøg. Drue-koralsvamp foretrækker lerede, lidt forblæste bakker som man blandt andet finder på de jyske og syd-sjællandske østkyster. Led f.eks. på steder hvor der vokser majblomst, rapunsel og bølget bunke.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Der findes andre store koralsvampe i Danmark, men de har i reglen andre farver. Den art der ligner mest, er bleg koralsvamp, men den er ensartet cremefarvet til lædergul og helt uden røde grenender, og den lugter lidt ubehageligt krydret. Også blomkålssvamp danner store, forgrenede svampe, men den er ligeledes ensartet cremefarvet og har flade grenender.

Drue-koralsvamp står på den danske rødliste som sårbar. Den er ret kræsen med sit voksested, og hvor den vokser, kan man næsten altid finde andre rødlistede svampe som f.eks. sjældne rørhatte, knoldslørhatte, ridderhatte og lignende. Den er i øvrigt spiselig efter tilberedning, men på grund af sjældenheden og dens lighed med den noget giftige bleg koralsvamp bør man lade den stå.

grenender

Foto Jan Vesterholt

Blomkålssvamp (*Sparassis crispa*)

En meget stor, kompakt, koralagtig svamp med blege farver og flade grenender.

BESKRIVELSE: Op til 25 x 40 cm stor, men ofte noget mindre, med en tyk, ofte rødslående stok hvorfra der grener sig en pude af flade, forgrenede folder. Stokken og grenene cremefarvede til lædergullige. Kødet er hvidt til cremefarvet og lugten lidt stærk, hen i retning af mølkugler, men mere behagelig. Smagen er mild.

FOREKOMST: Findes hist og her ved basis af levende eller døde nåletræer på mager jordbund. Den er tilsyneladende mest almindelig med gran eller ædelgran, og svampene findes oftest kilet fast mellem rødderne, tit med en lang, rødslående stokforlængelse der udgår fra den rod svampen nedbryder. Blomkålssvamp omdanner veddet til en terningformet, brun struktur (brunmuld).

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: De eneste danske svampe der kan ligne blomkålssvamp, er de store koralvampe, men de har tynde, runde, opadstigende grene i modsætning til blomkålssvampens flade folder.

Blomkålssvamp er på trods af den lidt skrappe lugt en fremragende spisesvamp, og lugten forsvinder under tilberedningen (den må ikke spises rå).

folder
30

Foto Jens H. Petersen

Koralpigsvamp (*Hericium coralloides*)

En stor, hvidlig, koralagtigt grenet svamp med talrige grene tæt behængt med små pigge der ligner miniaturestapper; på stammer af løvtræer, særlig bøg.

BESKRIVELSE: Hvidlig til cremefarvet, koralagtigt grenet, med talrige grene tæt behængt med nedadrettede, istapformede pigge der er op til ca. 1 cm lange; den er overordnet set uregelmæssigt halvkugleformet, ca. 10-40 cm bred, 10-30 cm høj og 5-20 cm udstående fra voksstedet. De enkelte grene er bortset fra piggene ca. 5-10 mm tykke og samles i en tykkere stok ind mod den stamme, hvorpå svampen vokser.

FOREKOMST: Vokser enkeltvis eller i store grupper på faldne stammer og tykke grene af løvtræer, især bøg. Sjældnere kan den findes på stående døde højstubbe eller i tilknytning til døde partier på endnu levende, gamle træer. Det er karakteristisk at den næsten altid findes på stammer der har stået og været døde på roden i adskillige år inden de væltede, og som derfor allerede er ret nedbrudte når de ligger friskvæltede i skovbunden. Meget ofte kan man finde gamle eksemplarer af birke-spejlporesvamp på sådanne stammer, og det er muligt at koralpigsvamp har en særlig evne til at erobre og nedbryde ved, hvor birke-spejlporesvamp allerede har gjort et forarbejde som vednedbryder. Koralpigsvamp findes i løvskove med urørt præg og med mange gamle træer. Sjældnere træffes den på enkeltstående gamle træer i skovbryn mv. Den er ret sjælden i Danmark.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Koralpigsvamp kan i Danmark kun forveksles med børstepigsvamp. Denne art danner mere knoldede svampe der højst er svagt grenede, med flade, hatagtige grene.

Koralpigsvamp er en god indikator for gamle løvskovsmiljøer med høj naturværdi tilknyttet dødt ved. Den er siden 1980 kendt fra ca. 50 lokaliteter i Danmark, langt de fleste på Sjælland. Det må forventes at arten nyder godt af naturskogsstrategien som siden 1992 har sikret, at der især i statsskovene er sikret en del arealer som urørt skov. Forhåbentlig kan atlasprojektet være med til at vise om dette rent faktisk er tilfældet, så arten kan fjernes fra rødlisten, hvor den i øjeblikket står som næsten truet (NT).

grenspidser

Foto Jens H. Petersen

Koglepigsvamp (*Auriscalpium vulgare*)

På fyrrekogler, med lang stok og ensidig hat med pigge på undersiden.

BESKRIVELSE: Hatten er 8-20 mm bred, ensidig, dvs. hatten når ikke hele vejen rundt om stokken, nyreformet set oppefra, lavt hvælvet, tæt stridhåret, tør, mørkt kakaobrun med læderbrune til kakaobrune hår, nogle gange med antydning af bæltter, med børstehåret rand. Underside med slanke, regelmæssige, ret tætsiddende pigge, rosagrå til læderbrune, mørkere med alderen. Stokken er 2-10 cm lang og 1-3 mm tyk, cylindrisk eller lidt tykkere nedefter, mørkebrun, tæt besat med stride, kakaobrune til mørkebrune hår. Kødet er sejt og mørkebrunt, og lugten er ubetydelig.

FOREKOMST: På fyrrekogler, ofte på kogler der ligger i de øverste jordlag og ikke umiddelbart er synlige. Udbredt og almindelig i hele landet. Da svampene er langlevende, kan koglepigsvamp ses hele året rundt, men om vinteren og i foråret er svampene typisk gamle.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Med sit specielle voksested og den ensidige hat med pigge på undersiden kan koglepigsvamp ikke forveksles med andre svampe. Der findes andre brune pigsvampe, men de har normalt ikke ensidig hat, og de vokser ikke på fyrrekogler.

På grund af sin beskedne størrelse og de anonyme farver er koglepigsvamp en svamp man sjældent finder uden at lede efter den. Typisk får man øje på den når man bukker sig ned for at se på en anden svamp. Hvis man eftersøger den målrettet ved at lede under fyrretræer, også enligt stående fyrretræer, er der god chance for at finde den. I vore nordlige nabolande findes den af og til på grankogler.

undersidens pigge

Foto Jens H. Petersen

Netstokket indigo-rørhat (*Boletus luridus*)

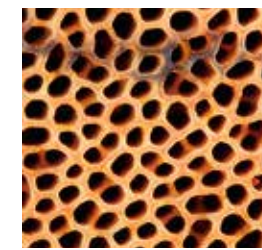
En stor hatsvamp med brun hat, orangerøde rørmundinger og en orangerødlig nettegning øverst på stokken; kødet blåner stærkt ved gennemskæring.

BESKRIVELSE: Hatten er 4-16 cm bred, hvælvet, lyst gulbrun til orangebrun, somme tider også med mørkt purpur-rødlige farver. Rør orangerøde med små rørmundinger der omgående bliver dybbå ved tryk. Stokken er cylindrisk til kølleformet, 4-14 cm lang og 1-5 cm tyk, orangegul med et fint, orangerødt netmønster på den øverste del (se f.eks. med en lup helt oppe i toppen). Kødet er hvidligt bortset fra en tynd rød zone lige over rørene, alle dele af kødet farves omgående blåt efter gennemskæring. Lugten er svag (af svamp), og smagen er mild.

FOREKOMST: Ret almindelig, især i parker og på kirkegårde hvor den danner svamperod (mykorrhiza) med forskellige løvtræer, f.eks. bøg, eg, lind og birk. Den er mest almindelig fra slutningen af august til midt i september, men kan nogle år findes allerede fra maj.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: De orangerøde rørmundinger og den meget kraftige og hurtige blånende reaktion ved såring finder man kun hos gruppen af indigo-rørhatter. Den eneste anden almindelige art i denne gruppe er punktstokket indigo-rørhat. Denne kendes på at stokken ikke har netmønster, men til gengæld små, rødlige prikker, samt på at der ikke er en rød zone i kødet over rørene. Den meget sjældne purpur-rørhat mangler ligeledes kødets røde zone og har en meget blegere hat.

Netstokket indigo-rørhat blev i gamle dage betragtet som giftig. Nu til dags ved man at svampen indeholder nogle flygtige giftstoffer, der forsvinder ved tilberedning (opvarmning). Som gennemstegt er arten en fremragende spisesvamp.

rørmundinger

Foto Jens H. Petersen

Satans rørhat (*Boletus satanas*)

En meget stor hatsvamp med bleggrå hat, orangerøde rør og en rødlig nettegning øverst på stokken. Kødet blåner svagt ved gennemskæring.

BESKRIVELSE: Hatten er 5-16 cm, hvælvet, helt lysegrå, ofte en smule lyserød i hatranden. Rørmundingerne er små og orangerøde, men bliver langsomt lidt blålige ved tryk. Stokken er kølle- til tøndeformet, 5-14 cm lang og 4-10 cm tyk, bleggul med et fint, lyserødt til rødt netmønster på den øverste del (se f.eks. med en lup helt oppe i toppen). Kød hvidligt, langsomt lyseblåt efter gennemskæring. Lugten er fra begyndelsen svag, men bliver vammelt sødlig, især hos gamle eksemplarer nærmest af gammel karryret eller hønsemøg. Smagen er mild.

FOREKOMST: Sjælden fra slutningen af august til midt i september, især i parker og alléer på kalkjord, hvor den danner svamperod (mykorrhiza) med bøg, eg og lind. Arten har en sydøstlig udbredelse og er indtil videre kendt fra lerede eller kalkrige lokaliteter på Lolland-Falster, Møn, det sydlige Sjælland, det sydlige Fyn samt den jyske østkyst, mod nord til Århus-egnen.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: I Danmark findes der kun tre andre store rørhatte med orangerøde rørmundinger og netmønster på stokken. Af disse hører netstokket indigo-rørhat og purpur-rørhat til indigo-rørhattene hvis kød og rørmundinger omgående bliver blå ved berøring. Den sjældne djævlørørhat kendes på sin mørkere, mere lyserøde hat og på ikke at lugte sødligt-vammelt.

Satans rørhat er den eneste virkelig giftige danske rørhat. Den er heldigvis så sjælden at den normalt ikke udgør en reel forgiftningsrisiko, men plukker man netstokket indigo-rørhat til spisebrug, bør man være opmærksom på forvekslingsfaren. Satans rørhat er sat i kategorien sårbar på den danske rødliste. Den er en god indikator for særlig gode svampsteder, og finder man arten på en lokalitet, er der stor chance for at der også findes andre sjældne rørhatte, knoldslørhatte, ridderhatte, koralsvampe og lignende.

stok med netmønster

Foto Jens H. Petersen

Brunstokket rørhat (*Boletus badius*)

En ret stor hatsvamp med brun hat og stok og med gule rør der farves blå ved tryk.

BESKRIVELSE: Hatten er 3-14 cm bred, først hvælvet, men med alderen næsten flad, gulbrun til rødbrun. Rør først cremefarvede med små, runde rørmundinger, siden bleggule med ret store, kantede rørmundinger der hurtigt farves lyseblå ved tryk. Stokken er cylindrisk, 3-12 cm lang og 1-2,5 cm tyk, glat (helt uden netmønster eller prikker), brunlig, ofte vekslende mellem lidt lysere og mørkere pletter (marmorret), ofte med en smal, bleggul zone øverst mod hatten. Kødet er bleggult, langsomt lyseblåt efter gennemskæring. Lugten er svag (af svamp), og smagen er mild.

FOREKOMST: Meget almindelig om efteråret på sur jord og nåledække i nåleskov, sjældnere i løvskov. Den danner svamperod (mykorrhiza) med træer og kan derfor kun findes hvor der er svamperods-dannende træer i nærheden.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Der er mange lignende, brune rørhatte, men de har enten netmønster eller prikker på stokken og tillige ofte røde farver f.eks. på stoknettet eller prikkerne. Arten hvidsprukken rørhat kan ligne meget, men dens stok er mere ensartet gråbrun (ikke marmorret) og har oftest et smalt, rødt bånd øverst.

Brunstokket rørhat er en af de almindeligste gode spisesvampe. Den er måske ikke helt så lækker som spiselig rørhat (Karl-Johan), men er på den anden side langt mere velsmagende end de champignoner og østershatte man kan købe i butikkerne. Husk at vilde svampe kun er spiselige efter tilberedning. Rå svampe kan være giftige.

glat, brunpletet stok

Foto Jens H. Petersen

Koglerørhat (*Strobilomyces floccipes*)

En stor hatsvamp med gråsort, skællet hat, grålige rør og kød der rødmer og siden sortner ved gennemskæring.

BESKRIVELSE: Hatten er 5-16 cm bred, hvælvet, grå til gråsort, med store, flosede, opstående skæl og ofte med et vattet „skæg” i hatranden. Rør grå med store, kantede rørmundinger der langsomt bliver røde eller sorte ved tryk. Stokken er cylindrisk, 6-18 cm lang og 1-2 cm tyk, først lysegrå, siden gråsort nedefra, med vatagtig, flosset overflade og en vatagtig ring. Kødet er lysegråt, ved gennemskæring langsomt rødt og derefter gråsort. Lugten er svag (af svamp), og smagen mild eller lidt syrlig.

FOREKOMST: Koglerørhat findes i september hist og her i løvskove på fed, leret jordbund. Mængden varierer meget fra år til år. Den danner svamperod (mykorrhiza) med bøg og eg.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Med sin grå, skællede hat og kødet der rødmer og sortner ligner koglerørhat ingen andre danske svampe.

I engelsktalende lande kaldes arten for „Old Man of the Woods“ (den gamle mand fra skoven), uden tvivl inspireret af dens gråhårede, gråskæggede udseende.

gennemskåret svamp

Foto Jens H. Petersen

Brungul rørhat (*Suillus luteus*)

Med gule rør på undersiden, brun og slimet hat og en ring på stokken; under fyr.

BESKRIVELSE: Hatten er 3-12 cm bred, først halvkugleformet, senere hvælvet med eller uden en lav pukkel, glat, slimet, orangebrun til gulbrun, med alderen lysere mod randen. Rørlaget kan adskilles fra hatkødet, mundingen ret små og runde, både rør og mundingen gule, med alderen gulbrune. Stokken er 2-10 cm lang og 1-2,5 cm tyk, cylindrisk, øverst gul og fint fnugget, herunder med en hvid, hudagtig ring der kan have gråviolette nuancer, som ung danner ringen et svøb under rørlaget, under ringen glat og hvidlig. Kødet er gult, fra begyndelsen ret fast, men med alderen mere blødt i hatten. Lugten er ubetydelig, og smagen er mild.

FOREKOMST: Brungul rørhat vokser under fyr, især i plantager på sandet og næringsfattig jordbund. Den er almindelig, især i Jylland, og er fremme fra sensommer til efterår.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Brungul rørhat tilhører en gruppe af rørhatte som har slimet hat, og som vokser under nåletræer. Blandt disse rørhatte kendes den på at være knyttet til fyr og på at have en ring på stokken. Også mose-rørhat vokser med fyr og har en ring på stokken, men mose-rørhat er spinklere med en 5-10 mm tyk stok, og ringen er slimagtig og forsvinder hurtigt. Hvis ringen falder af, kan brungul rørhat være vanskelig at kende fra kornet rørhat og fra rosafodet rørhat som aldrig har ring.

Brungul rørhat er spiselig efter tilberedning hvis man trækker den slimede hathud af. I Danmark er der ingen tegn på tilbagegang for brungul rørhat, men i Holland hvor kvælstofbelastningen har ramt plantager på mager jordbund langt hårdere end her, er brungul rørhat opført på rødlisten som sårbar.

de unge rør er dækket af ringen

Oksetunge (*Fistulina hepatica*)

En tunge- eller vifteformet, rød, saftfyldt, blød poresvamp, der findes på gamle ege.

BESKRIVELSE: Tunge- eller vifteformet, ofte med en kort stok, op til 6 cm tyk og 30 cm bred. Overside nubret og slimet, rødlig. Underside med mange tynde rør, der tilsammen danner et hvidt til cremefarvet porelag. Kødet er rødt og meget saftfyldt, så det meget ligner kødet i en tunge. Smagen og lugten er syrlig.

FOREKOMST: Oksetunge vokser på egetræer, hvor den nedbryder veddet så det får en terningformet struktur og farves brunt (brunmuld). Svampen sidder næsten altid ved basis af levende træer og er fremme i september og oktober. Den findes især på meget store træer, men i egekrat hvor de gamle træer ikke er så store, kan man også finde den på lidt mindre træer.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: I Danmark findes der ingen andre poresvampe der ligner oksetunge.

Oksetunge er en svag parasit, men gør ikke stor skade og kan vokse på samme eg i mange år. Der er kendte eksempler på træer, der har været bosted for oksetunge i over 100 år, og den 6-700 år gamle Snoeg husede også en levende oksetunge, inden egen blev skygget ihjel i 1991.

gennemskåret hat med rør

Skællet-stilkporesvamp (*Polyporus squamosus*)

En meget stor, kødet, enårig poresvamp, med skællet hat og randstillet eller skævtstillet stok; på løvtræ.

BESKRIVELSE: Med hat og stok, med op til ca. 3 cm tykke og 40 cm brede hatte. I tværsnit er hattene flade, men gradvis tyndere mod den skarpe, længe indrullede kant. Hattens overflade er tør med grove, rødbrune til kakaobrune, tiltrykte skæl på lyst gulbrun baggrund. Porefladen (undersiden) er cremefarvet med ret grove, tydeligt langstrakte porer. Stokken er side- eller skævtstillet, ofte under et indhak i hatten, 3-6 cm lang og 3-5 cm tyk, først cremefarvet, men snart kakaobrun til sort, især nær der hvor den kommer ud af træer. Kødet er først sprødt og saftigt, men bliver efterhånden sejt og trævlet. Lugten er svag eller ret kraftig som vandmelon. Friske svampe vokser frem fra april til juni, men mere eller mindre sammenkrøllede, døde svampe kan ses hele året.

FOREKOMST: Vokser ofte i knipper eller store grupper som nedbryder på mange forskellige løvtræer, men er særlig almindelig på ask, elm, pil og bøg. Den findes i skove, haver, langs veje og i levende hegn, på døde stammer og stubbe eller i tilknytning til hulheder på levende træer. Den er almindelig i det meste af landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Knoldet stilkporesvamp er den eneste forvekslingsmulighed. Den afviger ved at have mere udstående, tottede skæl, midtstillet stok og ved især at findes på ret tynde stammer og grene af løvtræer. Mere sjældent kan den vokse direkte i skovbunden fra underjordiske knolde.

Mange poresvampe udnyttes som fødekilder af insektlarver. Nogle insekter udnytter kun svampe af en enkelt art, mens andre er mindre kræsne og kan ernære sig af mange forskellige svampe. De store kødede eksemplarer af skællet stilkporesvamp er i den henseende særdeles benyttede. I Danmark og vore nabolande er ikke mindre end 246 arter af biller fundet i denne svamp, som således repræsenterer et meget vigtigt levested – et „hotspot“ for insektdiversitet i skoven. Også flere svampe udnytter skællet stilkporesvamp som voksested. Det gælder bl.a. orange snylteskorpe, der kan findes i foråret som orange plamager på fjorgamle, rådne svampe, især på undersiden.

poremundinger

Foto Jens H. Petersen

Birkeporesvamp (*Piptoporus betulinus*)

En vifte- til nyreformet, hvidlig til lysebrun, saftfyldt, meget sej porestvamp, der findes på birk.

BESKRIVELSE: Vifte- til nyreformet, oftest med en kort stok. Hat op til 10 cm tyk og 30 cm bred. Overside glat med en tynd, hvidlig til lysebrun skorpe, der med alderen kan skalle af, så man ser det hvide kød. Undersiden har små, hvide porer. Kødet er sejt, ufibret korkagtigt og hvidt, hos friske eksemplarer er det saftfyldt. Smagen og lugten er syrlig.

FOREKOMST: Vokser på birketræer hvor den nedbryder veddet så det får en terningformet struktur og farves brunt (brunmuld). Man kan finde friske svampe fra tidlig sommer til sent efterår, men døde svampe kan ses året rundt.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: I Danmark findes der ingen lignende svampe på birk. Den meget sjældne egetunge ligner en del, men findes kun på meget gamle ege.

Birkeporestvamp indeholder stoffer, der gør at metal ikke rustner. Derfor har den været brugt som nålepude og knivblok. Den indeholder desuden et antibiotikum, og sikkert derfor havde den 5000-årige østrigske gletschermand Ötzi birkeporestvamp i bæltet.

Foto Jens H. Petersen

Sveden sodporestvamp (*Bjerkandera adusta*)

En lille, gråbrun porestvamp med gråt porelag, der sortner ved berøring.

BESKRIVELSE: Hyldeformet, danner ofte mange rækker af smalle hylde, og også med flade områder der kan løbe ned ad det træ den sidder på. De enkelte hylde/hatte er op til 0,8 cm tykke, rager op til 5 cm ud fra underlaget og kan blive meget brede. Oversiden er glat eller fint filtet, lyst gråbrun til grålig, ofte med ringzoner. Underside med små porer, i randen oftest hvid, indefter grå og sortnende ved berøring. Kødet er ret sejt, lysebrunt og normalt i tydelig kontrast til det grå porelag. Lugten er svag, og smagen mild.

FOREKOMST: Vokser på ved af bøg, eg, birk og andre løv- og nåletræer og er især almindelig på bøgestubbe. Sveden sodporestvamp vokser frem om efteråret, og den dør som regel om vinteren. De døde svampe kan findes året rundt. Den lever af at nedbryde træet til en fibret, hvidlig struktur (hvidmuld).

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Ovenfra ligner sveden sodporestvamp meget broget læderporestvamp. Denne (og de andre læderporestvampe) har imidlertid hvidt til cremefarvet eller lysere gråt porelag der ikke sortner ved berøring. Den nære slægtning grågul sodporestvamp er tykkere og har ikke gråt porelag.

Sveden sodporestvamp er en fin repræsentant for de svampe der nedbryder dødt ved i vores bøgeskove. Sammen med læderporestvampe og den store, hovformede tøndersvamp kan den sikkert findes i enhver større bøgeskov.

poremundinger med dråber som udskilles når svampen vokser kraftigt

Foto Jan Vesterholt

Ege-spejlporesvamp (*Inonotus dryadeus*)

En stor og tyk, enårig, sej poresvamp med mange brunlige væskedråber på overfladen; ved basis af levende ege.

BESKRIVELSE: Stor og uregelmæssigt knoldet til hovformet. I tværsnit er de uregelmæssigt trekantede med blødt afrundet kant, ca. 10-30 cm tykke, 20-50 cm brede og 20-30 cm udstående fra voksestedet. Overfladen er uregelmæssigt knoldet og grubet, hos friske eksemplarer hvidlig til lyst brun med talrige brunlige væskedråber. Porefladen (undersiden) er lyst okkerbrun med fine porer med en hvidlig refleks. Kødet er rustbrunt og korkagtigt sejt, men saftigt hos unge eksemplarer. Lugten er let syrlig.

FOREKOMST: Vokser ofte gruppevis ved basis af gamle levende ege hvor den forårsager kerneråd. Den findes især i halvåbne biotoper som skovbryn, parker og dyrehaver, men er sjælden, med flest fund fra landets østlige dele med tyngdepunkt i de gamle herregårdslandskaber. Der er meget få fund fra Jylland. Ege-spejlporesvamp findes i saftig og dråbepletet tilstand fra juli til oktober, hvorefter den gradvis henfalder. Tørre, rustbrune, fibrede gnallinger kan genfindes over flere år ved basis af angrebne træer.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: De meget store og kødede svampe med talrige dråber og voksemåden ved basis af gamle ege gør arten meget karakteristisk. Der findes andre poresvampe, der vokser ved basis af eg, bl.a. oksetunge, tueporesvamp og gyldenbrun lakporesvamp, men de har helt anderledes farver eller mangler dråber.

Ege-spejlporesvamp er en typisk svamp fra gamle græsningsskove og parker, hvor den vokser på flere hundrede år gamle ege. Den havde formodentlig sin storhedstid i de gamle græsningsskove der dækkede landet i flere tusinde år indtil skovene blev indgærdet og beskyttet mod græsning omkring år 1800. Den er nu en sjælden art, aktuelt med ca. 40 kendte voksesteder i Danmark, men en detaljeret kortlægning vil måske afsløre flere.

overfladens dråber

Foto Jens H. Petersen

Elle-spejlporesvamp (*Mensularia radiata*)

En etårig, taglagt voksende, rustbrun poresvamp med lysreflekterende porelag; på el, sjældnere hassel, avnbøg, mv.

BESKRIVELSE: Op til ca. 3 cm tykke, 8 cm brede og 3-5 cm udstående fra voksestedet. I tværsnit er de trekantede med en relativt skarp kant. Overfladen er filtet til radiært fibret eller tottet med varmt gulbrune til rustbrune farver, ofte i bæltter. Når de er helt friske, kan de udskille gyldent brune dråber. Porefladen (undersiden) er lyst okkerbrun til rustbrun, med ret fine runde til kantede porer der giver en hvidlig refleks (spejlende) af lyset. Kødet er rustbrunt og korkagtigt sejt. Lugten er svag eller let syrlig hos friske eksemplarer.

FOREKOMST: Vokser som nedbryder på døende og nylig døde stammer af rødæl, både på stående og afknækkede liggende stammer. Noget sjældnere findes den på ved af andre løvtræer, særlig hassel, birk og avnbøg. Den er ret almindelig i det meste af landet. Svampene vokser frem fra juli til oktober, men udtørrede, døde, fibrede, rustbrune svampe kan findes hele året.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: De taglagte, gulbrune til rustbrune svampe med lysreflekterende (spejlende) porelag og forekomsten på el, hassel, birk og avnbøg gør arten karakteristisk. På bøg findes den nært beslægtede bøge-spejlporesvamp, der ligner en del, men generelt har mindre hatte.

Elle-spejlporesvamp er en karakteristisk art for ældre, urørte ellesumpe med forekomst af dødt ved. Ellesumpe er ofte mindre velplejede end andre skovtyper, og de kan da have stor naturværdi på grund af stort lysindfald, høj vandstand og meget dødt ved. Har man først fundet elle-spejlporesvamp i kanten af en ellesump, kan man være ret sikker på at der også findes mange andre vedboende svampe og insekter.

gamle frugtleger

Foto Jens H. Petersen

Almindelig guldgaffel (*Calocera viscosa*)

En gummiagtig, opret og gevragtigt grenet orange bævresvamp på dødt ved af nåltræer.

BESKRIVELSE: Gevirformet, 5-10 cm høj og 1-4 cm bred, bestående af en eller flere gange gaffelgrene grene, der er runde i tværsnit og 1-4 mm i diameter. Overfladen er fedtet, orangegul til orange. Konsistensen er sejt elastisk og gummiagtig, og lugten er ubetydelig.

FOREKOMST: Enkeltvis eller i små grupper i nåleskove og rydninger, hvor den vokser som nedbryder på dødt ved af nåltræer. Den findes ofte på begravet ved og rødder, og det kan da virke som om den gror direkte på jord eller nåledække. Den er meget almindelig i hele landet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: De grenede og gummiagtigt elastiske svampe med orangegule farver gør almindelig guldgaffel umiskendelig. Visse kølesvampe kan ligne, men de har sprødt kød og knækker, hvis man prøver at bøje grenene ned mod basis. Liden guldgaffel og fyrre-guldgaffel er meget mindre, bliver højst ca. 1 cm høje, og kun sjældent er de tydeligt oprette og gaffelgrene.

Almindelig guldgaffel hører til de svampe som børn og barnlige sjæle har stor fornøjelse af. De smukke, orangegule svampe lyser op i nåledækket i mange granplantager og kan være det eneste opløftende syn i en ellers gold skovbund.

Foto Jens H. Petersen

Gul bævresvamp (*Tremella mesenterica*)

En blødt gummi- til geleagtig, foldet til kruset bævresvamp med gule til orange farver; på dødt ved af løvtræer.

BESKRIVELSE: Typisk 2-10 cm brede og 1-5 cm høje, foldede, geleagtige, gule til orange, i våd tilstand udpræget elastiske og blødt gummiagtige til vandet geleagtige, uregelmæssigt foldede til krusede. Overfladen er gul til orange og tør eller våd, afhængigt af vejret. Lugten er ubetydelig. I tørt vejr tørrer svampene ud, skrumper voldsomt og bliver først seje og siden hårde med en dybere, mere orange farve. Lægges de i vand, svulmer de op igen og bliver bløde og elastiske.

FOREKOMST: Enkeltvis eller i små grupper på døde grene og kviste af løvtræer, hvor den lever som parasit på forskellige arter af barksvampe fra slægten voksskind. Den er almindelig i hele landet i skove, haver, krat og levende hegn og ses især i milde vinterperioder.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Gul bævresvamp er umiskendelig. Der findes ingen andre danske bævresvampe der er foldede eller krusede, og som samtidig har klart gule farver. Lige syd for os findes der dog en art der ligner meget. Den hedder *Tremella aurantia* og parasiterer arter af lædersvamp. Det er ikke umuligt, at denne art vil brede sig nordpå som følge af klimaændringerne.

Gul bævresvamp tilhører en artsrig slægt af svampeparasitter. Arterne af bævresvamp danner særlige suge-celler, der ligner specialmundstykker til en støvsuger beregnet til støvsugning af radiatorer. Ved hjælp af disse udsuger de hyfer af forskellige andre svampe. Gul bævresvamp snylter på arter i barksvamp-slægten voksskind, og ser man godt efter, kan man som regel finde disse barksvampe nær gul bævresvamp. Mest almindelig er den på laksefarvet voksskind, der har klart orange til rosa farver, og på grynet voksskind, der er lyst blågrå. Andre bævresvampe snylter på andre vedboende svampe eller på lavdannende svampe. Alle er snævert knyttet til en bestemt art eller lidt sjældnere til flere arter inden for den samme slægt. Ca. 10 danske arter af bævresvamp er ret store og foldede, og de findes alle på vedboende svampe. Et større antal arter er meget små og næsten eller helt usynlige. Det sidste gælder ikke mindst de arter der snylter på lavdannende svampe, hvor de typisk forårsager gallelignende forandringer på deres vært.

Foto Jens H. Petersen

Almindelig judasøre (*Auricularia auricula-judae*)

En gummiagtig, øreformet bævresvamp med brunlige farver; på dødt ved af løvtræer, især hylde.

BESKRIVELSE: I våd tilstand udpræget elastisk, gummiagtig, mere eller mindre øre- eller bægerformet med nedadvendt bæger; typisk 3-8 cm bred og ca. 1,5-2,5 mm tyk i tværsnit. Oversiden (bagsiden) er fint filtet og tør, orangebrun til kakaobrun. Undersiden, hvor sporerne dannes, er lyst læderbrun og glat eller lidt rynket og tør til svagt fedtet at røre ved. Lugt ubetydelig. I tørt vejr tørrer svampene ud, skrumpet voldsomt og bliver hornagtigt seje og næsten sorte. Lægges de i vand, svulmer de igen op og bliver bløde og elastiske.

FOREKOMST: I små eller store grupper på dødt løvtræ som den nedbryder. Den er særlig almindelig på stående døde stammer af hylde i levende hegn, kystkrat og gamle haver, men kan også findes i løvskove bl.a. på faldne bøgestammer. Den findes over hele landet og er almindelig de fleste steder.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Kan forveksles med diverse bævresvampe, der dog ikke er øre- eller bægerformede, og som alle er meget tykkere i tværsnit. Håret judasøre er stærkt håret på oversiden og danner flade hatte der er hyldeagtigt udstående fra substratet, og kan derfor minde om en lædersvamp eller en læderporesvamp set fra oven.

For 60 år siden var Judasøre en art der i Danmark kun var kendt fra kystnære krat langs de indre farvande. Siden har den spredt sig voldsomt, muligvis på grund af klimaændringer, muligvis på grund af den øgede næringsbelastning af det danske landskab fra trafik og landbrug. Svampen har navn efter myten om Judas der efter at have angivet Jesus fortrød og hængte sig i et hylde træ. Hvor hans øre ramte stammen, voksede judasøre ud som en påmindelse om forræderiet.

Svampen er på trods af sit makabre navn spiselig, både i rå og tilberedt tilstand, men uden særlig smag. Den skal dog ikke steges hel, da den på grund af vandindholdet kan finde på at hoppe af panden. Den er særlig velegnet i kinesiske retter, og en række beslægtede arter dyrkes i stor stil i Kina og Sydøstasien.

vokser mest på hylde

Foto Jens H. Petersen

Kæmpestøvbold (*Langermannia gigantea*)

Meget stor, først hvid og fast, siden støvende brun, kuglerund svamp på næringsrige steder.

BESKRIVELSE: Ligner nærmest en glat til svagt ruskinsagtig bold af håndbold- til basketballstørrelse, en gang imellem endnu større. Konsistensen er først fast med et ensartet, hvidt, svagt porøst indre, der siden gulner og langsomt begynder at lugte i retning af et musebo. Derefter omdannes det indre til en støvet, brun masse, der ud over sporer indeholder en trådet masse der udvider sig igen efter sammenstrykning. Den tynde, hudagtige overflade forsvinder hos gamle eksemplarer.

FOREKOMST: Den er først og fremmest en rigtig kvælstofglad svamp, hvilket vil sige, at den kan findes på dyrkede marker, i haver og parker og ofte i nældebevoksninger langs veje, i krat mv. Den er vidt udbredt, men nok mere almindelig i de sydlige og østlige dele af landet. Den kommer frem midt på sommeren, men de støvende, brune bolde kan findes hele året.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Skællet støvbald kan ligne, men har en tydelig, men meget bred stok. Den er desuden mindre, noget skællet på overfladen og gror på næringsfattige, tørre, solbeskinnede steder.

Ligesom andre støvbolde har kæmpestøvbald været brugt medicinsk til f.eks. blodstandsning, og den har også været brugt til pacificering af bier (sporer i stedet for røg). Det er muligt at kæmpestøvbald har bredt sig til landets mere sandede og magre egne i de sidste 30-40 år i takt med det øgede svinehold og deraf større kvælstofbelastning.

en god tromme . . .

Foto Jens H. Petersen

Pindsvine-støvbøld (*Lycoperdon echinatum*)

Brun, langpigget, tydeligt stilket støvbøld, hvor de affaldne pigge efterlader et flot rudemønster.

BESKRIVELSE: Nærmest pæreformet, 3-10 cm høj og 1-6 cm bred, gråbrun støvbøld med 3-6 mm lange, hurtigt affaldende pigge, der efterlader et karakteristisk, stormasket, brunt netmønster på overfladen. Sporemassen er chokoladebrun og pulveragtig ved modenhed, og før da med oliventoner. Sporerne afgives gennem et rundt hul i toppen. Ved basis med ret tykke, hvide hyfestreng.

FOREKOMST: Pindsvine-støvbøld er en løvskovsvamp, der nedbryder dødt løv i skovbunden. Den er især kendt fra steder med god muldbund, gerne med kalkundergrund, eller hvor jorden har en høj pH (lav surhedsgrad). Den må forventes at mangle i store dele af Jylland, men er om ikke almindelig, så dog vidt udbredt på Øerne og også i det østligste Jylland.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Sortagtig støvbøld er også en brunlig støvbøld, men piggene er meget kortere (1-3 mm), og mønstret der efterlades på overfladen, er langt finere i maskestørrelsen. Den gror typisk på mere mager jordbund. Den meget almindelige krystal-støvbøld har hvidlige, korte pigge der er samlet i kegleformede grupper.

Støvbøldene danner deres sporer i store mængder inde i svampen – de er såkaldte bugsvampe. De modne sporer er et fint pulver, der kastes op i luften i små skyer når store regndråber slår på svampen (eller når børn hopper på den). Det latinske navn „*Lycoperdon*“ kommer af ordet „*Lykos*“: ulv og „*perdo*“: fis, og ulvefisen der hentydes til, er den brune sporesky.

Foto Jens H. Petersen

Kødet stjernebøld (*Geastrum triplex*)

En tykkødet, stjerneformet opsprækkende „støvbøld“, hvor den inderste sporebeholder er omgivet af en krave; sporerne kommer ud af et lille frynset hul.

BESKRIVELSE: Starter som en flere centimeter stor, træbrun, løgformet knold med en opadvendt spids. Derefter flækker et tykt ydre kødlag stjerneformet fra toppen, og de millimeter tykke, nedadbojede flige løfter en gråbrun, rund, 2-4 cm bred sporebeholder lidt op i luften. Mellem fligene og sporebeholderen ses normalt en hudagtig krave, der er dannet af indersiden af det opsprækkende lag. Hele strukturen kan være op til 12 cm på tværs, men er ofte noget mindre. Sporerne frigives pulveragtigt fra en kegleformet, lidt frynset munding, der har en utydelig ringformet markering på boldens overflade. Efter nogen tid bliver fligene meget tyndere og mindre skrøbelige, og de kan overvinde i denne tilstand.

FOREKOMST: Vokser på skyggefulde, næringsrige steder i parker, på kirkegårde, i haver, i mosekanter og i løvskove. Den kan f.eks. forekomme på gammel kompost og også på gammelt savsmuld. Den forekommer af og til med andre stjernebøld og ofte sammen med arter af parasolhat. Den er relativt almindelig og derfor ikke rødlistet.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Frynset stjernebøld kan minde om en lys dværgform af kødet stjernebøld. Denne art har aldrig en krave omkring sporebeholderen, og det umodne stadium er rundt (ikke spidst løgformet). Der findes også en anden, meget sjælden art, *Geastrum lageniforme*, der har et løgformet umodent stadium som hos kødet stjernebøld, men en lidt mindre sporebeholder.

Stjernebøldene vækker på grund af deres sjove facon altid interesse, og selvom de fleste arter er sjældne, er det en svampegruppe vi ved mere om end om mange mere almindelige arter. Længe troede man de var beslægtet med støvbøldene, men nu ved vi at de ved parallel udvikling har tilpasset sig til den samme type af sporespredning som støvbøldene. Stjernebøldene er beslægtet med koralsvampe og stinksvampe, mens støvbøldene er tæt beslægtet med champignoner. Mange arter af stjernebøld er rødlistede og kan f.eks. være tilknyttet egne der har et klima der minder om det vi finder i de østeuropæiske og asiatiske steppeegne.

ung stjernebøld der folder sig ud

Sand-stinksvamp (*Phallus hadriani*)

Penis-lignende svamp i den yderste klitrække blandt hjælme og marehalm; med purpurgråt hekseæg, der efterlader en pose forneden.

BESKRIVELSE: Starter som et stort, lyst, såkaldt hekseæg med en tyk, snoragtig streng forneden. Ved modenhed fremtræden den som penis-lignende med et stort, olivengrønt hoved med en bikageagtig struktur under den klistrede sporemasse. Forneden ses resterne af hekseæggets yderside som en purpurgrå pose. Lugten er kraftig ved modenhed, og spyfluer m.v. tiltrækkes fra nær og fjern.

FOREKOMST: Findes kun alleryderst i den hvide klit, hvor den antages at leve af rødder og stængler af hjælme og marehalm. Den er især kendt fra Vest- og Nordjyllands klitter, men også fra mindre klitter på Lolland. Den kan optræde allerede midt på sommeren og til hen på efteråret.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Kan kun forveksles med almindelig stinksvamp der ikke har purpurtoner på hekseægget eller på posen ved basis af den modne svamp.

Længere sydpå i Europa forekommer sand-stinksvamp også på indlandslokaliteter og ikke nødvendigvis i klitter. Især i tropenerne findes der en stribe arter af stinksvamp hvoraf en del har imponerende hvide eller farvede slør hængende under sporemassen. Funktionen er disse slør er ukendt, men de er i hvert fald meget spektakulære. Stinksvampe er en af de grupper af svampe der tilsyneladende ofte er blevet spredt via menneskelige aktiviteter. I Europa findes der en lille gruppe af stinksvampearter der menes indført fra Australien og New Zealand.

Stinksvampe udsender deres kraftige lugt for at lokke insekter til, som oftest arter af spyfluer, og fluerne står ufrivilligt for spredningen af sporerne, der sidder i den stinkende masse. Dyrespredning af svampesporer er ikke specielt almindelig, men findes også hos alle vores træfler, hvoraf nogle også udsender særdeles kraftige lugte – også de spiselige arter. Her er det dog især pattedyr der lokkes til, f.eks. rådyr, vildsvin, egern og mus. I Australien er der eksempler på, at arter af muslignende pungdyr kan skrabe kæmpestore træffellagre sammen til magre tider. Herhjemme kan man også af og til finde en „lagret“ træffel, f.eks. i en lille hulhed i dødt ved.

Blækspruttesvamp (*Clathrus archeri*)

Stinkende og blækspruttelignende med 4-7 røde arme der krænger ud til siden fra et hvidligt hekseæg.

BESKRIVELSE: Starter som et såkaldt hekseæg, der er hvidligt og glat på ydersiden, og som lige under overfladen har et geleagtigt lag. Ved modenhed frembryder 4-7 arme, som er krumme og krænger ud til siden. Armene er 5-12 cm lange, tilspidse- de udefter, rynkede af hulheder og meget skøre, de starter med at være lyserøde og ender med at være dybt røde. På oversiden af armene sidder en slimet olivengrøn til grøn sort masse, som er meget ildelugtende.

FOREKOMST: Blækspruttesvamp er sjælden og kan findes i efterårsmånederne. Det første danske fund var fra en bøgeskov nær Middelfart i 1988, men siden er den også fundet på Sjælland.

FORVEKSLINGSMULIGHEDER: Kan ikke forveksles med andre svampe.

Blækspruttesvamp er ikke naturligt forekommende i Danmark. Man formoder at den er indslæbt fra New Zealand, og det første europæiske fund blev gjort i Vogeserne i Frankrig i 1914. Siden har den langsomt bredt sig ud over Europa, først til de omgivende lande, siden helt op til Danmark. Den er måske under udbredelse i Danmark, men den er ikke blevet almindelig. Når den alligevel er taget med i Svampejagten, er det fordi den meget vel kan findes i haver, og haverne svampe er nogen af dem vi ved allermindst om. Uden for Danmark er den kendt for at kunne optræde i meget ildelugtende masseforekomster på træflis.

gennemskåret hekseæg

Hvor findes svampene?

Nogle svampe kan vokse i mange forskellige naturtyper, mens andre er specialiserede i deres krav til voksestedet. Her er en oversigt over hvor man har størst chance for at finde de svampe der er med i dette hæfte.

I løvskove på jord

Rød fluesvamp (s. 2), grøn fluesvamp (s. 3), spansk-grøn skørhat (s. 4), kegle-vokshat (s. 6), vårmusseron (s. 8), kæmpe-tragtridderhat (s. 9), svovl-ridderhat (s. 10), gulmælket huesvamp (s. 13), violet amethysthat (s. 16), klidhat (s. 19), mørkviolet slørhat (s. 20), cinnoberbæltet slørhat (s. 21), cinnoberskællet slørhat (s. 22), cinnoberbladet slørhat (s. 23), skade-blækhat (s. 24), trompetsvamp (s. 27), herkules-kæmpekølle (s. 28), drue-koralsvamp (s. 29), netstokket indigorørhat (s. 33), satans rørhat (s. 34), brunstokket rørhat (s.35), koglerørhat (s. 36), kæmpestøvbold (s. 47), pindsvine-støvbold (s. 48), kødet stjernebold (s. 49), blækspruttesvamp (s. 51).

I løvskove på træ

Gulmælket huesvamp (s. 13), porcelænshat (s. 14), stor løghat (s. 15), silkehåret posesvamp (s. 18), korralpigsvamp (s. 31), oksetunge (s. 38), skællet stilkporesvamp (s. 39), birkeporesvamp (s. 40), sveden sodporesvamp (s. 41), ege-spejlporesvamp (s. 42), gul bævresvamp (s. 45), almindelig judasøre (46).

I nåleskove på jord

Rød fluesvamp (s. 2), Quélets skørhat (s. 5), kegle-vokshat (s. 6), violet amethysthat (s. 16), klidhat (s. 19), cinnoberskællet slørhat (s. 22), cinnoberbladet slørhat (s. 23), grå slimslør (s. 25), rosenrød slimslør (s. 26), brunstokket rørhat (s.35), brungul rørhat (s. 37), almindelig guldgaffel (s. 44).

I nåleskove på træ

Purpur-væbnerhat (s. 11), blomkålssvamp (s. 30), sveden sodporesvamp (s. 41), almindelig guldgaffel (s. 44).

På fyrrekogler

Koglepigsvamp (s. 32).

På kompost

Høj posesvamp (s. 17), kødet stjernebold (s. 49).

I moser på jord

Rød fluesvamp (s. 2), mørkviolet slørhat (s. 20), cinnoberbæltet slørhat (s. 21), kødet stjernebold (s. 49).

I moser på træ

Birkeporesvamp (s. 40), elle-spejlporesvamp (s. 43), gul bævresvamp (s. 45).

I haver, parker og krat på jord

Rød fluesvamp (s. 2), kegle-vokshat (s. 6), vårmusseron (s. 8), kæmpe-tragtridderhat (s. 9), elledans-bruskhat (s. 12), violet amethysthat (s. 16), netstokket indigo-rørhat (s. 33), kæmpestøvbold (s. 47), kødet stjernebold (s. 49), blækspruttesvamp (s. 51).

I haver, parker og krat på træ

Silkehåret posesvamp (s. 18), oksetunge (s. 38), skællet stilkporesvamp (s. 39), sveden sodporesvamp (s. 41), ege-spejlporesvamp (s. 42), gul bævresvamp (s. 45), almindelig judasøre (46).

I tørt græsland / overdrev

Kegle-vokshat (s. 6), papegøje-vokshat (s. 7), kæmpe-tragtridderhat (s. 9), elledans-bruskhat (s. 12), kæmpestøvbold (s. 47).

På marker

Høj posesvamp (s. 17).

I klitter

Kegle-vokshat (s. 6), elledans-bruskhat (s. 12), sandstinksvamp (s. 50).

